

THE CIVILIZATION IN RESURRECTION THOUGHT OF SEZAI KARAKOÇ, A CIVILIZATION THINKER

EJDER OKUMUŞ

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Mail: ejder.okumus@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/http://orcid.org/0000-0003-1337-3255>

Abstract

Sezai Karakoç is probably the first name that comes to mind when it comes to resurrection in Turkey. Karakoç is a thinker who devoted his life to the resurrection thesis. Karakoç, one of the important thinkers and writers of Turkey, presents a unique approach to the concept, understanding, action and movement of the resurrection with a civilization-oriented view. In this sense, besides being a resurrection thinker, Sezai Karakoç is a civilization thinker. The main subject of this study is the place of civilization concept and phenomenon in the resurrection thought of Karakoç, a civilization thinker. The aim of this study is to try to comprehend the importance that Karakoç attributed to the dimension of civilization in order to understand his idea of resurrection correctly. In this context, contributing to the development of scientific studies on Karakoç's approach to resurrection and civilization is also one of the goals of the article. In this study, which deals with the civilization perspective of Sezai Karakoç in the thought of resurrection, it is tried to be understood from a sociological and civilizational point of view how the Thinker placed civilization on the basis of the thought of resurrection by referring to primary sources. In the research, it has been determined that Karakoç sees and gives meaning to the resurrection as a civilization thesis in the final analysis. If such an interpretation is not taken into account, Karakoç's approach to resurrection cannot be understood correctly and completely.

Keywords: Sociology of Religion, Sezai Karakoç, Revival, Civilization, Islam.

Makaleye Ait Bilgiler

Makale Türü: Araştırma
Geliş Tarihi: 01.07.2022
Kabul Tarihi: 28.08.2022
Yayın Tarihi: 15.10.2022
Yayın Sezonu: Temmuz-Aralık

Makaleye Atıf Bilgisi

OKUMUŞ Ejder (2022). "Bir Medeniyet Düşünürü Sezai Karakoç'un Diriliş Düşüncesinde Medeniyet". *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*. Yıl: 18 Sayı: 63. (138-170)

muhafazakârdüşünce • yıl: 18 - sayı: 63 • temmuz-aralık 2022

BİR MEDENİYET DÜŞÜNÜRÜ SEZAI KARAKOÇ'UN DIRİLİŞ DÜŞÜNÇESİNDE MEDENİYET

EJDER OKUMUŞ

Öz

Bugün için Türkiye'de diriliş denildiğinde muhtemelen ilk akla gelen isim Sezai Karakoç'tur. Karakoç hayatını diriliş tezine adanmış bir düşünürdür. Türkiye'nin önemli düşünür ve edebiyatçılarından olan Karakoç, diriliş kavramı, anlayışı, eylemi ve hareketine medeniyet eksenli bakışıyla kendine has bir yaklaşım ortaya koyar. Bu anlamda Sezai Karakoç diriliş düşünürü olmasının yanı sıra medeniyet düşünürüdür. İşte bu çalışmanın asıl konusu, bir medeniyet düşünürü Karakoç'un diriliş düşüncesinde medeniyet kavramı ve olgusunun yeridir. Bu çalışmanın amacı Karakoç'un diriliş düşüncesinin doğru anlaşılması için medeniyet boyutuna atfettiği önemin kavranmasına çalışmaktır. Bu çerçevede Karakoç'un diriliş ve medeniyet yaklaşımına dair bilimsel çalışmaların gelişimine katkı sunmak da makalenin hedeflerindedir. Sezai Karakoç'un diriliş düşüncesinde sahip olduğu medeniyet perspektifini ele alan bu çalışmada birincil kaynaklara başvurularak Düşünürün diriliş düşüncesinin temelini medeniyeti nasıl yerleştirdiği sosyolojik ve medeniyetsel açıdan anlaşılmasına çalışılmaktadır. Araştırmada tespit edilmiştir ki Karakoç diriliş son tahlilde bir medeniyet tezi olarak görür ve anlamlandırır. Böyle bir anlamlandırma dikkate alınmazsa Karakoç'un dirilişe yaklaşımı doğru ve tam anlaşılmaz.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Sezai Karakoç, Diriliş, Medeniyet, İslam.

Giriş

Sezai Karakoç (1933-2021), Türkiye'nin önemli düşünür ve edebiyatçılarından. Karakoç, edebiyat ve düşünce alanlarında iddialı ve özgün yaklaşımların sahibidir. Diriliş fikriyle dikkatleri çeken bir düşünür olarak Karakoç, diriliş kavramına ve dirilişin arka planında yer alan değişim olgusuna medeniyet eksenli bakışıyla da kendine has bir yaklaşım ortaya koyar. Bu anlamda Sezai Karakoç diriliş düşünürü olarak vasıflandırılabilir. Hatta bu iki vasfından ve diriliş medeniyet ekseninde anlamasından hareketle Karakoç'a diriliş medeniyeti düşünürü veya medeniyet diriliş düşünürü demek de mümkündür. Nitekim bu çalışmanın odaklandığı konu, böyle bir düşünür olarak Karakoç'un diriliş düşüncesinde medeniyet kavramı ve olgusunun yeri olarak özetlenebilir.

İslam düşünce ve ilim tarihinde çok gerilere uzanan medeniyet kavramı ve bakışı, Batı'da uygarlık anlamında 18. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Müslümanların medeniyet yürüyüşü çok uzun bir tarihi süreci içerir. Bu tarihi süreç Müslümanlara bireysel ve toplumsal anlamda ciddi birikimler, güçlü bakış ve duruşlar kazandırır. Karakoç muhtemelen bu durumdan hareketle olay ve olgulara, bilhassa diriliş medeniyet ekseninde yaklaşır. Bu çalışmanın amacı Karakoç'un diriliş düşüncesinin doğru anlaşılması için medeniyet boyutuna atfettiği önemin kavranmasına çalışmaktır. Bu çerçevede Karakoç'un diriliş ve medeniyet yaklaşımına dair bilimsel çalışmaların gelişimine katkı sunmak hedeflenmektedir.

Sezai Karakoç'un diriliş düşüncesinde sahip olduğu medeniyet perspektifini ele alan bu çalışmada metodolojik olarak birincil kaynaklara başvuru olarak Düşünürümüzün diriliş düşüncesinin temeline medeniyeti nasıl yerleştirdiği sosyolojik açıdan anlaşılmaya ve anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Araştırmada Karakoç'un diriliş düşüncesinde medeniyetin yerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle Karakoç'un araştırma konusuyla doğrudan bağlantılı eserleri okunup incelenmiş ve elde edilen veriler düzenlenip tahlil edilmiştir. Ayrıca belirtilen konunun anlaşılmasına katkı sunacak diğer ilgili belgelere de başvurulmuş ve onlardan araştırmaya katkı sunacak şekilde yararlanılmıştır.

Girişte araştırma konusuyla doğrudan ilgili literatür kapsamında bazı çalışmalardan bahsetmek, Karakoç'un diriliş düşüncesinde medeniyet perspektifinin daha iyi anlaşılmasına, bu konunun öneminin görülmesine ve de mevcut çalışmanın özgünlüğünün farkedilmesine katkıda bulunabilir. Bu

bağlamda öncelikle lisansüstü tezlere bakıldığında, farklı alan ve konularda yapılan elli küsur tez arasında “Sezai Karakoç’un Diriliş Düşüncesinde Medeniyet Anlayışı” (Bilge 1996), “Sezai Karakoç ve Diriliş Düşüncesi” (Analay 2009), “Sezai Karakoç’un Din ve Toplum Anlayışı” (Öztemiz 2019), “Sezai Karakoç’ta Diriliş Düşüncesi ve Din” (Çelebioğlu 2020), “Sezai Karakoç Düşüncesinde İnancın Bireysel ve Toplumsal Yansımaları” (Türkyılmaz 2021) ve “Sezai Karakoç’un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı” (Servi 2021) başlıklı tezler örnek olarak zikredilebilir. Bunların içinde “Sezai Karakoç’ta Diriliş Düşüncesi ve Din” tez ile “Sezai Karakoç’un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı” başlıklı tez din sosyolojisi alanında yapılmıştır. Doktora tezleri çerçevesinde ise “Karakoç (Hayat-Sanat-Tenbih)” (Karataş 1994), “Sezai Karakoç’un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar” (Baş 2005), “Mehmed Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç’un Eserlerinde Coğrafya, Tarih, Medeniyet Düşüncesi” (M. Koçak 2016), “Sezai Karakoç’un Varoluşçu Düşüncesinde İnsan Sorunu” (Yavuz 2017), “Sezai Karakoç’un Şiirlerinde Geleneğin Tezahür Odakları Olarak İnsan, Zaman ve Mekân” (Enser 2018), “Türkiye’de İslamcılık Düşüncesinin Postkolonyal Teori Çerçevesinde İncelenmesi: Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç’un Dergi Yazıları Örneği” (Şahin 2021) ve “Sezai Karakoç’un Siyasi Düşüncesi” (Durmaz 2022) başlıklarına sahip araştırma konusuyla doğrudan bağlantılı hususları içeren tezler mevcuttur. Bu doktora tezleri arasında sosyoloji alanında yapılmış bir tez mevcut değildir.

Lisansüstü tezlerin dışında Karakoç’ta diriliş ve medeniyet üzerine yapılmış bilimsel çalışmalara bakıldığında, “Sezai Karakoç: Bir Medeniyet Tasarımcısı” (Karataş 2005), Diriliş Taşları: Sezai Karakoç’un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar, Medeniyet ve Diriliş (Baş 2008), “Yitik Cennet: Risalet Penceresinden Bir Medeniyet Tasavvuru (Yeni Bir Füsüs Denemesi)” (Çiçek 2015), “Sezai Karakoç’un Medeniyet Tezi” (Bergen 2015), “Diriliş Düşüncesinde Metafizik Kavramı” (Baş 2015b), “Sezai Karakoç’un Toplumsal Değişim Yaklaşımı - Bir Başlangıç Denemesi” (Okumuş 2015), “Sezai Karakoç’un Medeniyet Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme”, (Karadeniz 2022) “Sezai Karakoç’un Fikrî Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru” (Koçak 2016) gibi bazı çalışmalardan bahsedilebilir.

Bu çalışma, Karakoç’un diriliş ve medeniyet yaklaşımı hakkında yapılmış burada zikredilen ve zikredilemeyen çalışmalara bir katkı olarak düşünülebilir. Bu katkı, Karakoç’un daha iyi anlaşılması için de bilimsel açıdan fayda sağlayacaktır.

Diriliş

Sezai Karakoç'un düşünce dünyasını ve olaylara yaklaşımını bütüncül bir şekilde anlamak için en başta gelen anahtar kavram, diriliştir. Diriliş kavramını anlamadan Sezai Karakoç'u doğru anlamak mümkün görünmemektedir. Diriliş, Karakoç'un felsefesi, hayata bakış noktası, hatta hayat tarzıdır.

Karakoç'un (Karakoç 2003b:51-53) diriliş tezinde diriliş, yeniden doğuş, yeniden kendi özünü hatırlamak, kendini bulmak, kendi özüne dönme istikametinde olmak, geçmişle bağlantı kurarak geleceğe yeni ve taze yelken açmak, yönelmek demektir. Diriliş olması lazım gelen düzenin ta kendisi demektir. Diriliş, insanlık tarafından şu veya bu sebeple, şu yahut bu şekilde, şu ya da bu ölçüde kaybedilen hakikat sisteminin geri gelişi manasındadır. Peygamberimizin "hakikat müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa alır." dediği gibi, kaybettiğimiz sistemi tekrar hatıra getirmemiz ve tekrar kurmamızdır. Karakoç'un (Karakoç 1978:23) yaklaşımında "diriliş bir çağrıdır. Mükemmel ve ebedi olana bir çağrı... Hakikati birlikte aramak çağrısıdır diriliş çağrısı." Karakoç (Karakoç 1998:135), dirilişi gerçek oluş, daimi dene-yiş, doğruyu, hakikati arama, doğruları arama, bulma ve yeni şartlarda yeşertip hakim kılma, kökleri bulup ortaya çıkarma, geleceğe dal, çiçek ve yemiş uzantılarını salıp gönderme, çok boyutlu değişim, dönüşüm, vaziyetalı, istikamet ve gelişim biçimlerinin tamamının tek bir potada erimesi olarak anlar.

Karakoç'a (Karakoç 1995a:13) göre "diriliş, İslâm ruhunun yeniden insanlığa dönüşü demektir. O ruh olmadan edebiyat, o ruh olmadan düşünce, o ruh olmadan eylem kısa bir süre sonra kısırlaşmaya ve kurumaya başlar.". Diriliş, bir ayrılmanın, İslâm'dan ayrılmanın son bulması, bir vuslatın, İslâm'a tekrar kavuşmanın, İslâm ile yeniden buluşmanın başlamasıdır. Diriliş, bir düşüş noktasından çıkış noktasına, kurtuluş noktasına ermedir. Diriliş, acı tecrübelerin ardından var oluşun gerçek mana, amaç ve hedefine dönüş demektir. Diriliş, basit ve yalın bir duygu, bir düşünce veya bir davranış yenilenmesi davası değil, onun ötesine geçme davasıdır; dolayısıyla lafzın ötesine geçerek oradan ruhu, gönlü ve eylemi hakikatin yüksek fırınında tekrar özbenliklerine kavuşturma çilesi olarak dirilişi kabul etmek lazımdır. Bu sebeple dirilişin metafizik veçhesi, teorik atılımı, estetik planı ve düşünce düzlemi bütünleşmesini sonuna kadar devam ettirecektir. Pratik plan, eylem planı bu bütünleşmeden kendiliğinden ortaya çıkacaktır (Karakoç 2003c).

Karakoç (Karakoç 2003c), dirilişi özgürlük olarak, çok katı kölelikten, esaretten veya onların ters yönlerinden özbenliğe giydirilen ten giysileri olan gururdan, kibirden, bencillikten üstüne gölge düşürülmeyen varoluş

özgürlüğü olarak, özgür bir ses olarak, bir özgürlük sesi, doğrudan doğruya özgürlüğün sesi olarak; bir özgürlük kültürü ve uygarlığı olarak anlamlandırır. Karakoç'a göre diriliş kültürü Doğu ve Batı kültürlerine karşı özgürdür. Diriliş kültürü hakikat uygarlığı olan İslam'ın yeniden açan özgürlük çiçeğidir. Diriliş, zaman ve tarih tembellikleri veya talihsizlikleriyle kararın alınların yeniden ışılatılması, İslam ruhunun özgür ışıklarıyla yıkanarak aydınlatılması niyet ve girişiminin ay aydınlığıdır.

Dirilişi bir eylem olarak gerçeklik boyutunda anlama ve anlamlandırmayı ihmal etmeyen Karakoç (Karakoç 2003c:7-8), "diriliş eyleminin, kişiliğin dışı vuruşu, kimliğin belirlenişi ve varoluş ısrarı demek" olduğunu belirtir. Karakoç'un diriliş tezinde diriliş eylemi, bir meşaleyi en elverişsiz şartlarda dahi söndürmeme, söndürmeden yüksekte tutma teşebbüsüdür. Diriliş eyleminin yöntemi, yavaş hareket etme, asla gerilemeden fakat güvenli ilerleme metodudur. Dirilişçi, daima Diriliş Toplumu'nu inşa hedefi doğrultusunda yol alır. Bu hedeften sapmama gayreti içinde bulunur. Dirilişçi yıkıcı, bozucu, talancı değil, yapıcıdır, düzeltici, değerlere sahip çıkan, onları kollayıp gözetken insandır. Diriliş eyleminde kalıcılığa önem vermek söz konusudur. Diriliş eylemi tepkici değil, tepki üretendir. Bu yaklaşımıyla Düşünür, diriliş teorik değil pratik düzlemde nasıl bir anlam yüklediğini de ortaya koyar.

Karakoç'un (Karakoç 2003b:16) yaklaşımında diriliş kavramı, metafizik, tarihi, bireysel, toplumsal ve medeniyetsel boyutlarıyla çok geniş bir anlam içeriğine sahiptir. Bu çerçevede metafizik bir temelden başlayarak tek kişinin hayatının en ayrıntı noktalarına kadar dal budak salıp yayılan, toplumu bütünüyle kucaklayan, tarihi didik didik eden, tarihin istikametini belirleyen, tarihi gerektiğinde dönemeç ve kıvrımlarla çok farklı yönere kanalize eden her türlü kişisel, bireysel, toplumsal, tarihî ve metafizik olay ve oluşlar bütününe 'diriliş' diyebiliriz. Görüldüğü üzere Şair düşünürümüz dirilişi bütün bu boyutlarıyla bir bütünlük içinde ele alır.

Dirilişin öncelikle metafizik anlamı üzerinde durmak gerektiğini belirten Karakoç (2003b:16), metafizik bağlamda varoluşun, hayatın anlamını ölüm sonrasına verilen anlama bağlayarak bireyi, peygamberleri, medeniyetleri, toplumları ölüm sonrası hayat ve diriliş ile izah etme yoluna gider. Onun hayat ve diriliş tasavvurunda bu dünya hayatındaki her şey, ölüm sonrası dirilişle bir anlam kazanır. Ölümünden sonrasında bir hayat varsa, biz, mutlaka o hayata doğacağız. Metafizik anlamda diriliş bu demektir... İçinde yaşadığımız bu hayat veya dünya gerçekse, o zaman bu hayattan sonra da bir

hayatımızın olması gerek. İşte o hayat ebedî bir hayat olacaktır. Çünkü geçici olan yalnızca bu hayattır (Karakoç 2003b:16).

Karakoç (2003b:16) dirilişin metafizik anlamını ortaya koyarken dini terminolojiye başvurarak “bâ’su ba’de’l-mevt”in ölümden sonra diriliş ve ayağa kalkma anlamında önemli olduğunu vurgular. Burada “ba’s” kelimesinin sözcük anlamıyla kalkış, asıl anlamıyla ise ölümden sonra ayağa kalkma ve diriliş olduğunu söyler. Karakoç’a (2003b: 16-17) göre vahiy, en ümmi insandan en entelektüel insana kadar her insanı muhatap aldığından dolayı doğrudan doğruya diriliş gibi soyut olarak anlaşılacak bir kelime kullanılmamış, somut bir şekilde kalkış kavramı kullanılmıştır ki, bu, arapça dil yapısına da çok uygun düşmektedir. Tek başına ba’s kelimesinin anlamından diriliş çıkmaz. Lakin gerek Kur’an-ı Kerim’de gerekse dilde, söz konusu kelime mecazi anlamda diriliş manasında kullanılmıştır. Nitekim inancımızda var olan kıyamet hadisesi ve ondan sonra tekrar diriliş ile ilgili olarak dirilme ve yayılma anlamında haşir ve neşir kavramları kullanılır. Dirilişin bu yönü, çağımızda ihmal edilmektedir. Halbuki en önce ve en çok üzerinde durulması gereken kavram, ölümden sonra diriliş kavramı, yani dirilişin metafizik boyutudur. Bu boyut ile dirilişin tek kişiye hitap eden cephesi vurgulanır. Fakat bu bireysel ve sübjektif boyut insanların ve inananların toplum olarak birlikte düşünülmeleri söz konusu olunca, toplumsal ve objektif boyut kazanmaktadır.

Karakoç’un (2003b: 17) düşüncesinde, dirilişin toplum boyutu ister istemez bizi tarih boyutuna götürür. Tarih boyutu da tabiatıyla medeniyet boyutuna götürür. Anlaşılabilceği üzere Karakoç, dirilişi inanç ve metafizik boyutundan bireysel ve toplumsal boyutlarına kadar bir bütünlük içinde anlamaya çalışır. Bu dünya hayatında Müslümanların birey, toplum ve medeniyet olarak dirilip ayağa kalkmaları anlamında diriliş kavramını izah etmek ve temellendirmek için bunu yapmayı zorunlu görür. Sembolik okuma yaparak dirilişin amentüde var olduğu ve anlaşıldığı şekilde somut anlamda ölümden sonra diriliş olmadığını, aynı zamanda bu dünyada mütemediyen bir diriliş ve ayağa kalkış anlamına geldiğini ortaya koymak ister. Şair, edebiyatçı ve düşünür Karakoç (2003b: 17), en metafizik planda gibi görünen bu mefhumun, yani dirilmenin, dirilişin, orada öylece bırakılmayacağı ve dolayısıyla birey ve bireysellekle sınırlandırılmayacağı, toplum hayatında, medeniyet hayatında, millet hayatında oldukça geniş bir yer tutmasının zorunlu bir sonuç olduğu ve bütün hayatımıza, yeni ve temel bir mana verdiği, insanın hayatının rengini değiştirdiği kanaatindedir.

Karakoç'un diriliş anlayışında dirilişin bu dünyada Müslümanlar tarafından İslami ekseninde, İslami bir yaklaşım ve duruşla toplumsal planda gerçekleştirilmesi hayati derecede mühim bir noktadır. Karakoç'un bu bakış açısında dirilişe sosyolojik yaklaşım kendini açıkça göstermektedir. Aslına bakılırsa Karakoç, yazılarına bir bütünlük içinde bakıldığında görülebileceği gibi bütün olay, olgu ve problemlere sosyolojik perspektifle yaklaşır. (Bkz. Okumuş 2015) Dolayısıyla dirilişe de aynı şekilde bakarak sahip olduğu tutarlılığı da ortaya koymuş olur. Hiç şüphesiz Karakoç'un sosyolojisinde birey-toplum dengesi esastır. Bireyin özneliğini kaybetmediği bir toplum yaklaşımı, Karakoç'ta dikkati çeker.

Ruh, Diriliş Ruhu ve Ruhun Dirilişi

Karakoç, diriliş tezinde, toplum, medeniyet ve toplumsal değişim yaklaşımlarında ruh kavramını düşünce dünyasının merkezî bağlamları arasında ele alır. Ruh, diriliş ruhu, ruhun dirilişi ve maneviyat Karakoç'un düşünce dünyasında hep birlikte dirilişin maddi ve manevi olarak bir bütün halinde gerçekleşmesinde önemli unsurlar olarak devreye sokulur. Karakoç, mesela bir eserinde İslâm dünyasının dışarı olduğu negatif hali ruh tembelliğiyle açıklar. Bu izahı çerçevesinde İslam dünyasının içinde bocaladığı girdaplardan birinin ruh tembelliği, ruh cimriliği yahut ruh pintiliği olduğunu; bu tembellik ve cimriliğin bedensel veya fizikî tembellikten, mal ve eşya cimriliğinden daha olumsuz ve yıkıcı olduğunu; İslam dünyası için tam anlamıyla bir felaket anlamına gelen bu psikolojik daralma halinin, somut tembelliği de meydana getiren gerçek sebep olduğunu; çalışkanlık ve tembelliğin aslında ruhun özellikleri olduğunu söyler (Karakoç 1975b:167).

Karakoç'un (1975b: 168) bakışında dirilişi, büyük hareketleri, büyük medeniyet açılımlarını büyük ruhlar, kahraman ruhlar, üstün ruhlar, geniş ruhlar, cömert ruhlar gerçekleştirir. Küçük, çökük, korkak, dar, cimri, alçak ruhlar ise en kutlu mirası dahi eritip çürütebilir ve yok edebilirler. Vücudumuzun ruhumuzun emrinde olması gerekir. Ruhumuzun da mutlak aleme başını uzatması, ordan göz ve gönül alması lazımdır. Ruh, daima, Allah'ı bilme, Allah'ın idrak etme, Allah'ın huzurunda olma mücadelesi içinde olmalıdır. Ruh, bu mücadeleye engel olmaya çalışan benlik içi veya ben ötesi her şey ile savaşmalıdır. Diriliş, ruhun bu daimî savaşını devam ettirme ve bu savaştan mütemediyen zaferle çıkma mücadelesi verme demektir (Karakoç 2001a:8).

Karakoç'ta (Karakoç 1995a:107-9) diriliş bir ruhtur. Elbette şartlar önemlidir; şartların insanlar üzerinde ciddi etkileri vardır. Fakat ruh asıldır. Diriliş ruhu şartları zorlar, değiştirir, toplumları ayağa kaldırır, tarihin belini doğrultur. İlk insan ve ilk Peygamberden son Peygambere kadar bal özünü vahiyden alan hakikat ruhu, saf olarak veya binbir dozda karışım halinde, bütün eylem ve aksiyonların, bütün oluşların, bütün olduruşların, bütün medeniyet doğuruş ve de yoğuruşlarının asıl menbaı olagelmıştır. Son insana kadar da bu böyle olacaktır. Ne vakit ruh durağanlaşır, o zaman eylem ve hareket sönmeye yüz tutar. Ne zaman ki, ruhun dirilişi yeşerir, dal budak salar, o zaman birey ve toplumun hayatında diriliş meyvelerini vermeye, tekrar doğuş gülleri açmaya başlar; medeniyet ocağında bahar tüter, ruhun dirilip harekete geçmesine, İslam'ın insan ruhunda yeniden çiçeklenip canlı bir şekilde varlık bulmasına yönelmeyen, yalnızca arkeolojik bir kalıntı haline gelmiş bir muhafazakarlıktan ibaret kalan, paranın veya kitle nüfuzunun gururuna saplanıp kalmanın ötesine geçemeyen davranış kalıpları, bozkır yeşilliği gibi bir anda serpilip hakikat güneşinin ilk ışıldayışında kurumaya, sararıp solmaya ve biçilip zaman deposuna doldurulmaya mahkumdur.

Karakoç'un (Karakoç 1999b:70) ruh ve diriliş yaklaşımında diriliş ruhu ruhun dirilişi demektir. Yetişmekte olan bir kuşak, diriliş ruhu ruhun dirilişini bugünümüzün, asrımızın alınına, hakikat kaynaklı yeni ve yaşam dolu bir öğreti olarak insanlığın kaderi gibi yazmaktadır. Karakoç'a (Karakoç 1995b:20, 1995a:13) göre yeni bir medeniyet açılımı gereklidir ve bu da ruhun dirilişiyle, bilim aşkıyla, yeni bir aydın tipiyle, yeni bir fikir yapısıyla ve idealist hayat tarzıyla olabilir.

Diriliş ve Değişim

Toplumsal değişim, Karakoç'un diriliş ve medeniyetle ilgili en mühim kavramlarından biri olarak dikkati çeker. Karakoç, değişim ile diriliş birlikte ele alır. Esasen onun yaklaşımında diriliş bir değişim tezi ve olayıdır. Diriliş bir değişim sürecini ifade eder. Değişimle birlikte diriliş gerçekleşir (Okumuş 2015).

Karakoç (Karakoç 1999c:29-30) insanlık tarihini uzun bir değişimler tarihi olarak okur. Dolayısıyla diriliş de değişim olarak anlar ve ele alır. Karakoç'a (1995b: 60 vd.) göre hakiki diriliş, Kur'an'ın Maide suresinde yer alan "Kim bir kişiyi diriltirse, bütün insanlığı diriltmiş gibidir." (Mâide 5/32) ayetindeki açık hükmün gereğini yerine getirmekle olur. O halde insanlığın bu bataklıktan kurtulmasının yolu değişimden geçer. Buna göre Doğu da,

Batı da değişmelidir. Hem de büyük bir değişim planı ve eylemine dahil olmalıdır.

Karakoç'un (1995b: 60-61) toplumsal değişim düşüncesinde insanları kurtaracak diriliş hareketi İslam toplumunun bünyesinden doğacaktır. Hz. Muhammed (s.a.v.) nasıl kendi zamanında insanları, toplumları kurtarmışsa, aynı şekilde bugün de insanları diriliş hareketini başlatan ve istikamete sokan Müslümanlar kurtaracaktır. Nitekim bu tarih ve kader diyalektiği çerçevesinde bakıldığında, şimdi zamanımızın en mazlumu olan, en çok ezilmeye çalışılan Müslüman toplumlarda insanları diriltecek hareketin gelişip büyümesi ümidinin olduğu görülür.

Karakoç, Müslümanları medeniyet krizi içinde oldukları görüşündedir. Karakoç'a (1999d:33) göre Müslümanlar bu krizden dirilişle çıkabilirler. Diriliş için lazım olan değişimi, deruni değişimi kesinlikle gerçekleştirmek gerekir. Bu da ilkelerin tekrar gözden geçirilmesini gerektirir. O halde Müslümanların gözden geçirerek belirledikleri ilkelerine güçlü bir şekilde bağlanmaları lazımdır. Bundan sonra ise kaybettikleri ruhi disiplini, ruh disiplinini, ahlâkî disiplini yeniden elde etmeleri gerekir. Söz konusu disiplin, dışardan, yukarıdan yahut üstten empozeyle dayatılan bir zorlayışla olabilecek bir şey değil, eğitimle aile ve okulda kazanılan, toplumda tecrübe edilen bir durumdur. Bu disiplinin esas renkleri, topluma ait olma, bağlanma, toplum sevgisi, idealizm ruhu, feragat ve fedâkârlık ruhudur. Bu diriliş için maziyi bilip hatırlamak, öz ruhuna yönelmek yeterlidir.

Karakoç'un diriliş tezinde diriliş kanla, zorla, illegal vasıtalarla, gizli bir şekilde değil, tam anlamıyla samimi, gönülden, açık ve de ikna yoluyla insanların rahat bir şekilde bir araya gelmeleriyle, birbirlerini anlamalarıyla, birbirlerine karşı sabırla yaklaşmalarıyla, birbirlerine açık bir şekilde kendilerini, kendi görüşlerini anlatmak suretiyle, birbirlerini anlamakla, birbirlerini aydınlatmakla, nihayet birbirlerini diriltmekle gerçekleşebilecek büyük ve köklü bir değişim demektir" (Karakoç 2003b:53). Bütün bu anlamlarıyla Karakoç (1995a:50-53, 1995a:62), dirilişi, Batılı anlamda devrim, gelişme, evrim, rönesans, kalkınma gibi kavram ve olgulardan ayırır ve İslami bir kavram olarak Allah yolunda ayağa kalkma ve öze dönme, kendini bulma, kaybettiklerini geri kazanma olarak görür.

Dirilişi bir değişim hareketi, öze dönme, kendini bulma yönünde bir değişim hareketi olarak gören Karakoç, söz konusu değişimin bazı dinamiklerle gerçekleşebileceğini savunur. Bunları irade, zihniyet veya bakış açısı, sevgi ve din olarak sıralamak mümkündür. Düşünürümüzün değişim

sosyolojisinde değişimin başarılı olması için güçlü bir iradeye, iradeyi kullanmaya, özne oluşa ihtiyaç vardır. Aksi halde tarih bizi değiştirip dönüştürür, kendimiz olmaktan çıkarır. O halde tarih bizi değiştirip dönüştürmeden bizim tarihi değiştirmemiz, dönüştürmemiz, doğru yaşamamız, yazmamız, doğru istikamete sokmamız gerekir. Beklenen ilâhî bağışın görünmesi, asrın hakikat tacının tekrar başımıza konması, köklü değişimlere doğru gitmemize bağlıdır. Öyleyse bu değişime yönelmek zorunludur. Hiç şüphesiz Allah bir gece bütün dünya sistemini veya düzenini değiştirebilir. Buna Allah'ın gücü yeter. Fakat Allah iyi, doğru, güzel istikametindeki değişiklik, değişim ve yücelişlerin şerefine bize ait olmasını istemektedir. Bunun için de teblihi emeğimizi ve çabamızı ortaya koymamızı istemektedir. Bu yolda gayret eden, zahmete katlanan, zahmet çeken, hayatlarını ortaya koyan ve adlarını seredenler, kaybetmeyecek, tersine galip gelecek ve kazanacaklardır (Karakoç 1999d:125). Karakoç'a (Karakoç 1995a:11-12, 19) göre değişimin gerçekleşmesinde önemli bir dinamik de zihniyet veya bakış açısı değişimidir. İnsanın Allah'a, kendine ve eşyaya bakışında değişim, toplumsal planda değişimin gerçekleşmesinde önemli bir etkidir. Değişimde üçüncü etken veya dinamik sevgidir. Karakoç'a (Karakoç 1995a:153-56) göre yeninin, yeni olanın, yeniliğin ve değişimin annesi sevgidir. Ruhun kurtuluşu sevgide dirilmek, sevgiyle dirilmektir. Diriliş, aslında sevgi devrimi demektir. Diriliş, ruhun sonunu hazırlayan öğleri, kinleri, çekememezlikleri, hasetleri devirerek sevgide, sevgiyle ruhun dirilişini hayata geçirme yöntemidir.

Dördüncü, ama en önemli ve en birincil değişim dinamiği, Karakoç'un değişim modelinde dindir. Karakoç'a göre değişimde dinin yeri merkezîdir. Ona göre (Karakoç 1999a:578-80) kimi şahısların ve pozitivistlerin savdukları gibi din, kesinlikle çağdışı, gericilik veya ölümü beklenen bir mefhum değildir, aksine bütün canlılığıyla ayakta, diridir, varlık sahnesindedir. Türkiye'de gerçek bilim gelişme yoluna girip ilerledikçe, ekonomik büyümeyle güçlendikçe, eleştirel yaklaşım ve düşünce geliştikçe, yerli sanat ve edebiyat dünya çapında ürünlerini verdikçe, bütün bu genel canlanma trendi içinde, hepsinden önce ve fazla bir şekilde din duygusu da canlanışa geçecek, dirilişle parlayacaktır. İslam, bir din ve hayat tarzı olarak teselli edici ve anlam anlam verici gücü ve boyutlarıyla sadece umutsuz ve olumsuz zamanlarda bir toplumu çöküşten korumakla kalmaz, toplumun ümitle hayatını sürdürdüğü zamanlarda da insanları ilerletir, ona aşk, hayat, sevgi, hamle ve hareket verir.

Son tahlilde denilebilir ki Karakoç'ta değişim kavramı ve olgusu, diriliş tezini anlamada önemli bir kalkış noktasıdır. Çünkü Karakoç dirilişi bir değişim, öze dönüş değişimi olarak görür. Bundan dolayı da Karakoç'ta diriliş tezinin anlaşılması için değişime yüklediği anlamı iyi kavramak gerekir. Nihayetinde Karakoç'ta değişim öze dönüştür (Karakoç 1995a:63).

Dirilişe Birey ile Toplum Dengesinde Sosyolojik Yaklaşım

Dirilişi belirtildiği şekilde bir bütün olarak ele alan Karakoç (Karakoç 2003c:7-8), bu yaklaşımına uygun olarak “diriliş eyleminin, kişiliğin dışı vuruşu, kimliğin belirlenmesi ve varoluş ısrarı demek” olduğunu ifade eder. Dirilişçinin, daima Diriliş Toplumu'nu inşa etme hedefi istikametinde yürüyeceğini, bu hedeften sapmayacağını, bu hedeften sapmama gayretinde bulunacağını vurgular.

Bu diriliş anlayışı, bu diriliş tasviri, eylem, dışı vuruş, kimlik ve varoluş terimlerinde ifadesini bulduğu şekilde Karakoç'un dirilişe sosyolojik olarak anlam yüklemeye ayrı bir önem verdiğini göstermesi bakımından önemlidir. Nitekim Karakoç, diriliş zarureti de toplum temelinde ifade eder. Ona göre diriliş bir zorunluluktur, bir zarurettir. Yaşayacaksak, hayatımızı sürdüreceksak, toplum olarak var olacaksak, toplum olarak özne olacaksak, tarihin karanlık delhizlerinde kaybolmayacak veya obje olmayacaksak, dirilişimiz mecburiyettir; toplum olarak, bir siyasî hüviyet olarak ve kişi olarak dirilmemiz bir zarurettir. Diriliş, en tabii bir tabiat olayı kadar zarurettir (Karakoç 2003b:54).

Dirilişi toplumsal ve kolektif temelde sosyolojik olarak ele almaya ayrı bir önem verdiği anlaşılan Karakoç (Karakoç 2001a, 2001b, 2003c, 2003b) diriliş nesli ve diriliş toplumundan bahseder; diriliş nesli, diriliş insanı, diriliş erleri, diriliş erenleri ve diriliş pirleri, diriliş düşüncesi, diriliş şehri, diriliş toplumu, diriliş devleti, diriliş estetiği, diriliş inancı, diriliş ahlâkı, diriliş eylemi, diriliş medeniyeti, diriliş eylemi, diriliş hareketi, diriliş akımı gibi tamamlamalarla dirilişi kolektif düzlemde anlamlandırdığını gösterir. Karakoç'un (1995a, 2001b, 2003b) diriliş tezinde, diriliş sitesi, sadece geniş yolları ve sağlam yapıları olan bir kent değildir. İslâm'ın yeniden doğuş sitesi olan diriliş sitesinin en güçlü boyutu, toplum cephesi olacaktır. Diriliş toplumu boyutu sitenin en sağlam veçhesi, en güçlü cephesi olacaktır. Duvarları ve maddi yapıları sağlam fakat toplumu ve insanı çürük bir site yaşayamaz. Toplumu ve insanı sağlam, güçlü, ruhen sağlıklı olan site ise yok olmaz, eskimez. Çünkü böyle bir insan ve toplum, sürekli olarak siteyi onaracak

ve yenileyecektir. Bu, kültür ve medeniyetin dirilişi mektebidir. Bu, İslâm kültür ve medeniyetinin yeniden doğuşu istikametinde çok boyutlu, çok cepheli bir atılımdır. Karakoç'a (Karakoç 2003b) göre toplum diri olmadan, birey tek başına dirilişini bulamaz. Kişi, toplumda, toplumsal hayatta, toplum içinde çok daha mükemmel bir manevi hayat yaşar. Asıl hedef, Allah'ın huzurunda kendi benliğini hiç sayıp ebedî varlığa kavuşmak olduğu halde bütün kutsal kitaplar ve bunların sonuncusu olan, hepsini de gerçeğiyle kendinde cem eden, koruyan ve toplayan Kur'an-ı Kerim, bize sadece kişiye emreden, kişiyi muhatap alan, kişiye buyuran kurallar getirmemiştir. Kur'an insana bir toplumsal düzen, bir toplum sistemi, bir toplum nizamı, bir hayat düzeni önermektedir. Bu bağlamda Karakoç'a (Karakoç 1978:47) göre insan, toplum ve uygarlıklar için ölümden dirilişe giden yol, ibda ve inşa, yani diriliş köprüsünden geçer.

Dirilişi bir değişim olayı ve süreci olarak anlayan ve toplumsal planda gerçek anlamına kavuştuğu görüşünde olan Karakoç (Okumuş 2015), dirilişin her an hayatımızda medeniyetin dirilişi ve hakikatin dirilişi demek olduğunu belirtir (Karakoç 2003b). "Her yüzyılda bir, dini diriltecek bir kişi gelecektir" hadisinden maksat, Karakoç'a (Karakoç 2003b) göre dinin kendisini diriltmek değil, toplumu diriltmek, taze kılmak, canlandırmak demektir. Toplumu diriltecek olanlar müceddid denilen öncüler, çığır açıcılarıdır. Diriliş hareketinin içinde var olan bizler, toplumsal varlıklar olarak meselenin yalnızca bireylerin ruh dirilişleri olmadığını, amacın bir de toplumsal boyutu olduğunu, tarihî cephesi olduğunu bilmemiz lazımdır; nasıl metafizik cephesi varsa ve dolayısıyla metafizik cephesi üzerinde uzun uzun duruyorsak, aynı şekilde onun tarihî ve toplumsal boyut veya cephelerinin olduğunu ve dolayısıyla tarihi ve toplumsal boyutları üzerinde de durmamız gerektiğini bilmemiz, açık bir şekilde görmemiz gerekir. Bizim dirilmemiz, sadece kendimiz için değil, sadece İslam alemi için değil, tersine bütün insanlık için de faydalı ve anlamlıdır. Aşırıya kaçıldığı, ifrat ve tefrite düşüldüğü için bugün bütün insanlığın alarm zilleri çalıyor. Tabiat hızla yok oluyor, mahv oluyor. Yeryüzü, dünyamız, adeta çürütücü, yok edici bir hastalığa دچار olmuşçasına içten içe yanıyor, eriyor, kıvranıyor. Şüphesiz bunun sonucunda büyük felâketler gelecektir. Bu kaçınılmaz bir noktadır. Tam da bundan dolayı biz kendimizi diriltmek ve kurtarmakla İslâm alemini diriltmek ve kurtarmakla, aynı zamanda insanlığı da diriltmiş ve kurtarmış olacağız. Bu, zaten bizim asli vazifemizdir. Bu çerçevede önce aydınlar bir araya gelmeli, halkın da kendilerine katılmasıyla bir sistem dahilinde, açık, organize, görülmür siyasî faaliyete, fikrî faaliyete, ahlâkî faaliyete, sadece tek tek, yani bireysel

olarak faaliyet değil, toplumsal ve kolektif faaliyete girişmeli; mânevi faaliyete, bütünleşmiş, birbiriyle kaynaşmış bir seri faaliyete girişmelidirler. Bunun adı Diriliş Hareketidir. Kurtuluşu gerçekleştirecek olan bu diriliş hareketidir (Karakoç 2003b:47-48).

Görüldüğü üzere Karakoç, dirilişi bireyi yok saymadan ama toplumsal planda düşünür, algılar ve anlamlandırır. Müslümanlar ancak ümmet, millet ve medeniyet olarak dirilişle ayağa kalkabilir, kurtulabilirler, kendilerini ve insanlığı kurtarabilirler.

Medeniyet: Büyük ve Köklü Bakış

Sezai Karakoç, medeniyete özel bir önem verir. Eserleri, yazı ve sözleri incelendiğinde, Karakoç'un olaylara kurguladığı medeniyet bakışıyla yaklaştığı görülür. Diriliş kavramı ve olgusuna yaklaşımında da medeniyete merkezi bir ehemmiyet atfeder (Karatay 2005; Baş 2008). Eserlerine bir bütünlük içinde yaklaşım, bizi Karakoç'un olay ve olgulara büyük ve köklü bakış olarak medeniyet perspektifiyle bakmanın hayati derecede önemli olduğu görüşüne sahip bulunduğunu anlamamıza yardımcı olur.

Tarihe, şimdiye, geleceğe, olaylara, eşyaya medeniyet açısından bakılmadığında, eksik kalacağı görüşünde olan Karakoç, medeniyete büyük ve köklü bakış çerçevesinde yaklaşır. Karakoç'a (2003b:27-48) göre ülkenin haline, İslâm dünyasının haline, tarihsel sosyolojik bakış açısıyla, yani medeniyet perspektifiyle bakmak lazımdır. Bu şekilde, bu perspektifle bakılmazsa eksik kalır. Kur'an-ı Kerim, sadece bireye emreden kurallar koymamıştır. İnsanlardan bir toplum düzeni kurmalarını da istemektedir. Bir yaşam organizasyonu, bir hayat sistemi veya düzeni istemekte, teklif etmektedir. Aynı şekilde toplumda da bir yaşam sistemi ve düzeni istemektedir. Velhasıl insanlardan, birey ve toplumlardan bir medeniyet talep etmektedir.

Medeniyet ve Kültür

Medeniyet yaklaşımlarında farklı medeniyet tanımlamalarının ve teorilerinin olduğunu görmek mümkündür. Bu çerçevede değişik medeniyet tanımlamalarına bağlı olarak farklı medeniyet teorilerinin olduğu söylenebilir. Medeniyeti dar anlamda farklı toplumsal hayatlar, toplumsal oluşumlar, kültürler, etnik gruplar ve uluslarla tarif edip izah edenler olduğu gibi geniş anlamda toplum, etnisite ve kültürlerden daha geniş bir bakışla onları da içine alacak şekilde tarif edip izah edenler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Karakoç'un medeniyet tasavvurunun ikincisine dahil olduğu söylenebilir.

Hem medeniyet tanımlamasından hem de medeniyeti kültürden ayrı görmesinden bu anlaşılabilir.

Karakoç'a (Karakoç 2001b:21) göre "medeniyet, hayatımızın her safhasında, duygularımız, düşüncelerimiz ve davranışlarımızla karşılaştığımız bütüncül bir olaydır. Yani her an, her hareketimiz medeniyetle ölçülür, medeniyetle tartılır ve medeniyetle değerlendirilir. Onunla değiştirilir, onunla yaşar, onunla devam eder ve onunla değer kazanır. Düşüncelerimiz, duygularımız, eserlerimiz, hayatımız, hayat tarzımız, ahlâkımız, hepsi medeniyet hâdisesine dahildir." Karakoç'un medeniyete yüklediği anlam, oldukça geniştir. Anlaşılmaktadır ki Karakoç, medeniyete kalkış noktamız olarak büyük bir konum atfeder. Gerçekten de medeniyet kavramı, insanların hayata, kendilerine, eşyaya, tabiata, bir bütün olarak varlığa bakış açılarını, dünya görüşlerini, hayatta ortaya koydukları yapıp-etmeleri, insani, fikrî, dinî, kültürel, tarihî, bilimsel, teknik, ekonomik, siyasal, ahlaki, sanatsal ve estetik birikimlerini, kendileri dışındaki insanlarla, kültür ve toplumlarla ilişki biçimlerini, değer, tahayyül ve ideallerini ihtiva eden bütünlüklü bir sistemi ifade eder. Medeniyetlerin oluşumunda din, dil, zihniyet, iklim, beslenme ve coğrafya gibi birçok etken pay sahibi olduğunu da söylemek gerek (Bekir Karlığa 2019; Okumuş 2021).

Karakoç, medeniyeti ele alırken İslam medeniyeti ve diğer medeniyetlerden bahsederek medeniyetin farklı türlerine işaret eder. Karakoç'a göre tek bir medeniyet yoktur. Fakat belirtmek gerekir ki farklı medeniyetler içinde en mükemmel medeniyet İslam medeniyetidir. Esasen medeniyetler tek bir kaynağa bağlanır. Dallara ayrılma, bozulma ve asıldan sapma sonucunda farklı medeniyetler ortaya çıkmıştır. Medeniyet, aslında tektir ve medeniyet meşalesi ilk günden bugüne kadar elden ele taşınmak suretiyle devam edip gelmiştir. Farklı dallara ayrılmış; çeşitli versiyonlara bölünmüştür. Bazen ekseninden çıkıp sapmış, bozulmuş ve yozlaşmış; bazen meşale sönmeye yüz tutmuştur. Lakin Allah, medeniyet meşalesini tekrar parlatıp yükseltmiştir. Kıyamete kadar da bu böyle sürecektir. İşte İslam medeniyeti, bu medeniyetin, hakikat ve insanlık medeniyetinin dolunay hali, en mükemmel ve en üstün halidir. Bugün İslâm'ın dirilişi diyorsak, bu medeniyetin tozlarından arınıp silkinceğini, uyanacağını ve bütün insanlığa ışığını tekrar saçacağını söylemek istiyoruz (Karakoç 1995b:15-16).

Sezai Karakoç, medeniyetleri hayat ve memnat, yaşama ve ölüm açısından da değerlendirir. Karakoç'a (Karakoç 2003b) göre insanların kurdukları medeniyetlerin iki yüzü olmuştur hep. Biri, hayata, yaşamaya bakış yüzü,

hayatı gerçekleştirme yüzü; diğeri ise ölüme bakış ve ölümü gerçekleştirme, ölüm ötesindeki düşüncelere göre hareket etme yüzüdür. O halde medeniyetlerin bir yönü hayata dönük, öbür yönü ölüme dönüktür. Karakoç bu bakış açısına uygun olarak medeniyetlerin doğuş, gelişme veya yükselme ve sonra da çökme aşamalarından geçeceği görüşünü de paylaşır. Bunun için de tarihten ve Kur'an'dan örnekler getirir (Karakoç 2001b:34-53).

Karakoç'ta (Karakoç 2001a:29) medeniyet gibi ondan tamamen ayrı düşünülemez olan kültür de merkezî ehemmiyette bir kavramdır. Tarih ile toplum, kültür ve medeniyetle birlikte anlam kazanır. Tarih ve toplum, tabiatıyla kültür ile medeniyet kavramlarına bitişir. Bundan da çıkarılabilecek zorunlu netice, her Müslümanın kültür ile medeniyetine bağlılığı, kültür ve medeniyetin inancının ayrılmaz bir unsuru olduğu gerçeğidir. Kültür ve medeniyetimizi yaşamamız, yaşatmamız gerek. Kültür ve medeniyetini yaşamak ve yaşatmak ise geçmişe öykünmek, geçmişe boğulup kalmak, yalnızca mazide yaşananları, geçmişte olanları muhafaza etmek gibi müzecilik değildir. Geçmişten gelen miras ve birikim elbette çok önemlidir, onu korumak, ona sahip çıkmak, onu bugüne ve buraya taşımak gerek. Fakat eşzamanlı olarak aynı kültür ve medeniyetin içinde bulunduğumuz zaman içinde de diriliğini, canlılığını, doğurganlığını ve üretkenliğini koruması için çalışmak gerekir. O halde kültür ve medeniyeti yaşatmak, kültür ve medeniyetin diriliğini ve üretkenliğini sağlamak ve korumak demektir. Şayet bir durgunluk varsa, onu canlandırmaya çalışmak, canlandırarak projeler ve stratejiler yapmak, her şeyden önce yeni bir diriliş çığırını açarak medeniyeti gelişme, ilerleme ve güçlenme istikametinde kamçulamak demektir.

Karakoç'a göre cephede yurdu korumak için savaşmakla yurdun içinde kendi medeniyetimizi açıkça yıkmaya, tahrip etmeye çalışanlarla savaşmak, aynı şeydir. Diriliş eri her iki cephede de medeniyeti için savaşır. Asrımızda da diriliş eri olmak, inanç erleri, ahlâk kahramanları, büyük müslüman şairler, musikişinaslar, mimarlar, bilginler, askerler, devlet adamları yetiştirmeyi inançtan, dinden ayrı düşünmemek demektir. Maksat, gösterişle, gürültüyle, süslü kelime ve cümlelerle lâf yarıştırmak değil, yeniden inşa ve tesis edilecek ve insanlığın içinde bir anıt gibi yükselecek İslam toplumunu en alçakgönüllü gayret ve çalışmalarla, sessizce ve gösterişsizce ama güçlü bir şekilde, özenle inşa etmektir. İslam toplumunu inşa edebilmek için de diriliş eri, öncelikle her alanda inşa ve ibda edicileri yetiştirmeyi, namaz ve oruç gibi kutsal bir borç bilmek zorundadır. Cihadı, yalnızca savaşta ve cephede silahla savaşmak veya çarpışmak biçiminde yorumlamak gibi sığ bir anlayışa,

dar bir yaklaşıma saplanıp kalmamalıdır. Kültür ve medeniyet savaşını da borç olan savaşa dahil etmeli ve dolayısıyla kendisini bu savaşa katmalıdır.

Anlaşılmaktadır ki Karakoç, medeniyet-kültür ayrımı yapmakta ve medeniyete kültüre göre daha büyük ve geniş bir birikim olarak bakmaktadır. Medeniyetle kültür arasında ayrım yapmayan ve ikisini aynı anlamda kullananlar olsa da medeniyetin kültürden farklı olduğunu ileri sürenlerin tezi güçlüdür. Gerçekten de insan birliktelikleri ve toplumsal oluşum ve toplumlar için kültür daha özel ve sınırlı, medeniyet ise daha genel ve geniş birikimsel bütünsellikleri ifade eder. Buna bağlı olarak medeniyet kendi içinde farklı kültürleri ihtiva eden bir oluşumdur (Gökalp 1976, 1992; Okumuş 2002).

İslâm Medeniyeti ve Müslümanların Görevi

Çalışmalarında Batı medeniyetine önemli eleştiriler yönelten Karakoç, Müslümanların İslam medeniyetini diriltmek için çalışmaları gerektiği görüşündedir. Bunu yaparken de öncelikle İslam medeniyeti merkezli düşünmek ve hareket etmek gerektiğini vurgular. İslam medeniyetinden vazgeçmenin kendi öz benliğinden vazgeçmek anlamına geldiğini belirtir. Bundan dolayı İslâm Medeniyetinden, kendi öz medeniyetimizden, vaz geçemiyeceğimizi; bir insan, kendi benliğinden nasıl vazgeçemezse, benliğimiz olan geçmişimizden aynı şekilde kopamayacağımızı, ilk insandan bugüne kadar gelen bir medeniyetin içinde yetiştiğimizi, onun bizim medeniyetimiz olduğunu, o medeniyeti bırakıp da başka bir medeniyete katılmamızın mümkün olmadığını ifade eder (Karakoç 2003a:58-60).

Müslümanlara, İslam medeniyet perspektifiyle diğer medeniyetleri de aydınlatma görevi yükleyen Karakoç, Batılılaşma serüvenimizle medeniyet ve millet fikirlerinin dar anlamlara sıkıştırıldığını, milletin, haritalardaki sınırlarla çizili yerlerdeki halktan ibaret olmadığını, millet fikrinin, ırk temelinde dayanmadığını, bir ırkın değil, bir medeniyetin halkına millet deneceğini, İslam medeniyeti neredeyse, orda bir tek milletin var olduğunu ve olacağını; İslâm Medeniyeti mensuplarının hepsinin bir halk ve bir millet olduğunu, bu medeniyet, halk ve millete İslâm Milleti olduğunu, İslâm Medeniyeti'nin toplumuna İslâm Milleti dendiğini, aynı şekilde bu medeniyet ve milletin ülkesinin olduğunu, o ülkenin de onun oturduğu yerler olduğunu söyler (Karakoç 2003a:58).

Karakoç (2003a:58), Müslümanların birinci görevinin böyle bakarak anlamlandırıldığı medeniyeti diriltmek olduğunu savunur. Bu görev

çerçevesinde Karakoç'a (Karakoç 2003a:59) göre kararlı bir şekilde kendi medeniyetimize dönmeliyiz. Köklerimizimizi araştırmalı, milletimizi, medeniyetimizi, devletimizi, ülkemizi yeniden tanımlamalı ve ona göre şimdi tekrar doğan Türk İslâm ülkelerine de o yaklaşım ve görüşlerle yardımcı olmalıyız. Örneğin Afrika'ya o şekilde bakmalıyız. Kendi pazarımızı kendimiz kurmalıyız. Kendi birliğimizi kendimiz kurmalıyız. Bütün bunları yaparak kendi büyük medeniyetimizin yeniden dirilişini gerçekleştirmeliyiz. Bu, milletimize Allah tarafından verilmiş bir görevdir (Karakoç, 2003a: 59).

Müslümanların bu görevlerini yapmalarıyla "İslâm Medeniyeti de uzun süreden beri içine girdiği krizi atlatarak, Allah'ın izniyle, muhteşem bir açılış ve çiçeklenişle 'diriliş'ini yapacaktır. Bütün çekilen çileler, 'Medeniyetin yeniden diriliş'i içindir." (Karakoç, 1999h: 239).

Dirilişte Medeniyet Perspektifi

Karakoç'un diriliş düşüncesi medeniyet perspektifine dayanır. Karakoç, diriliş medeniyet temelinde anlar, anlatır ve inşa etmeye çalışır (Baş 2015a, 2015b). Karakoç İslami temelde bireysel, toplumsal, kültürel, siyasi, ahlaki vd. düzlemlerde bir dirilişten bahsederken medeniyet olarak diriliş kast eder. Çünkü ona göre asıl olan medeniyet olarak, yani top yekün, köklü ve kalıcı bir şekilde dirilmektir. Nitekim diriliş yolunda verilen mücadele bir yaşam tarzı, bir dünya görüşü ve nihayetinde bir medeniyet mücadelesidir (Karakoç 2001a). Karakoç'ta diriliş, Hz. Adem'in cennet özlemi gibi cennete özlem ve yürüyüş yaklaşımı (Karakoç 2001b), yitirilmiş cennete ve İslam medeniyetine yeniden dönme düşüncesi, tezi, stratejisi ve hareketidir (Çiçek 2015). Karakoç, çalışmalarında diriliş toplumu derken de buna işaret eder. Karakoç'ta (Karakoç 2003b) diriliş son tahlilde medeniyetin dirilişidir.

İslam'ı yeniden anlama, anlatma ve hayata geçirme yaklaşımı olarak diriliş tezi, Karakoç'a göre İslâm'ı birçok yönüyle medeniyet ve tarihe dayalı düşünce yapılarının perspektifinden aşikâr bir şekilde gösterme ve ortaya koyma çalışmasının karşılığıdır. İslâm medeniyetinin diriliş yolunu arama denevidir. Bu çağda İslâm'ın diriliş demek, İslam medeniyetinin tozlarından silkinip uyanacağını ve ışığını bütün insanlığa tekrar saçacağını haykırmak demektir (Karakoç 1995b:15-16). O halde yapmamız gereken, dönüp hâdisenin ta başına, ilk sebebine gitmek, dışarı olduğumuz felâketin günübürlük birtakım tedbirlerle önlenemeyeceğini kavramak, yeniden dirilişe temelden başlamaktır. Ama bu arada Allah etmeye esaret bile gelse, kendi yolunuzda ısrarla sebat edip devam edeceksiniz. Kendi yolumuz medeniyetimizi

diriltme yoludur. Medeniyet nedir önce? Medeniyet, yaşamlarımızın tüm aşamalarında, duyu, fikir ve davranışlarımızla karşı karşıya geldiğimiz hey'at bir yapıdır. Yani daimen, tüm davranışlarımız medeniyetle ölçülür, medeniyetle yorumlanır ve medeniyetle değerlendirilir. Medeniyetle dönüştürülür, medeniyetle yaşar, medeniyetle sürer ve medeniyetle anlam kazanır. Fikirlerimiz, duygularımız, davranışlarımız, ürünlerimiz, yaşamımız, yaşam tarzımız, ahlâkî yapımız, tümü medeniyet yapısının içinde yer almaktadır. Mazide tüm bu fikirlerimiz, duygularımız ve davranışlarımızla, büyük, sağlam ve evrensel bir medeniyet kurduk. Bu medeniyetin ismi İslâm medeniyetidir. Medeniyetimizi, Tanzimat döneminden bugüne kadar, iki asra yakın bir zaman diliminde terk ediyoruz. Bu terk edişlerin sürekliliğiyle artık iptidai bir hale düşer olduk. Bu çağda İslâm'ı en iptidai biçimde anlıyor, açıklıyor ve yaşıyoruz (Karakoç 2003b:134-35). Medeniyetler, kültürler, imanın gerçekleşmesinden meydana gelen tarih doğrultuları da bazen bir sürçme, bir saplanma halinde kendi unsurlarına kapanıp kendi malzemesinden ibaretmişçesine bir sıkıntıya, daralmaya, kısılmaya maruz kalırlar. Malzeme üzerine kurulan yaradılışın harikaları sanki bir üfürüşte uçup gitmiştir. Bunalım çağlarında toprağa düşen Âdemin aklına her gelişinde Cennet için düşündüğünü, uygarlıklar da geçmişleri için düşünürler. (Karakoç 2001b:21). Anlaşılmaktadır ki bu düşünüş, Karakoç'a göre medeniyetlerin bunalımdan kurtuluşları için diriliş hareketini başlatmalarına da yol açabilir. Müslümanların da diriliş sıringasıyla aşılanarak harekete geçmeleri şarttır.

Medeniyet Ekseninde Diriliş Başlatmanın Yolu

Medeniyet ekseninde diriliş tezini ortaya koyan Karakoç (Karakoç 1975b:74-75), kültür ve medeniyet yabancılaşmasına maruz kalmış, kültür ve medeniyetini kaybetmiş İslâm toplumlarının, öncelikli olarak öz medeniyet ve kültür köklerine dönerek o köklerden kendi ruhî varlığını sarsıp şoke ederek özünün farkına varmasını sağlayacak yöntemleri bulup bugüne dahil etmesi, bundan sonra gönle düşen iblis izi lekelerden kurtulması ve nihayet meleklerle özel olan özelliklerle donanması gerektiğini ileri sürer. Bunlar, kurtuluş değişiminin üç aşamalı muhtevasıdır.

Karakoç'a (Karakoç 1975b:75) göre söz konusu üç aşama ayrı ve birbirlerinden bağımsız olarak gerçekleştirilmiş, ancak hiç bir aşama tam anlamıyla hayata geçirilmemiştir. Bundan dolayı da kurtuluş mücadelesi her aşamada yeniden başa sarıp tamamlanamadan yarım kalıyor. Fakat bu hayat memat savaşı sürekli sürmektedir. İslâm toplumlarının tüm kesimlerine yayılmış,

birbirlerine kenetlenmiş, bilinci alevlenmiş, idrake susamış, ruhî varlığını temizlemek adına çile yorgunluğuna düşmüş bir nesil, yani Diriliş Neslinin geldiği ân mücadele kazanılmış, kültürel bakiye, miras kurtulmuş ve hakikat medeniyeti tekrar tesis edilmiş olacaktır.

Sezai Karakoç'un (Karakoç 1975b:152-53) yaklaşımında İslam'ın Diriliş hareketinin başlaması için bütün İslam dünyasında öncelikle İslam ruhunun toplumda yeniden konumlandırılması ve benimsenmesi gerekmektedir. Tekraren İslam yaşanmaya başlamadan, yani ruhî diriliş gerçekleşmeden, meydana gelecek tüm hareketlerin yüz üstü kalması kaçınılmaz olacaktır. Yeniden amentü esaslarını idrak etmek, ahlâk yapısını yeniden İslam'ın ahlâk esaslarıyla yapılandırmak, İslam dünyasının tekraren mazideki gücüne kavuşması adına insanların varması gereken ilk aşama, İslam'ın ruhunu ruhî varlığına bütünleştirmesi aşamasıdır ki, bu aşamaya ruhî varlığın diriliş aşaması denilebilir. Bu aşamanın ardından da iktisadî diriliş, siyasal erkin diriliş ve kültürel diriliş dönemleri gibi diğer aşamaların vakti gelecektir.

Diriliş ve Medeniyet Atılımı

Karakoç'un diriliş felsefesinde önemli bir husus olan medeniyet, öze, medeniyet gerçeğine dönüş ile kazanılabilir. Bugün Karakoç'a (Karakoç 1995b:20) göre yeniden bir medeniyet atılımına ihtiyaç vardır ve bu atılım da ruhî varlığın dirilişiyle, bilime olan aşkla, yeni bir aydın tipiyle, yeni bir fikir ve idealist yaşam tarzıyla mümkün olabilir. Karakoç'un diriliş, medeniyet ve toplum teorisinde medeniyet atılımı veya medeniyetin dirilişi atılımı, diriliş sitesi ve diriliş sitesinin diriliş toplumuyla yapılacaktır. Diriliş sitesi ve toplumu, kültür ve medeniyetin diriliş mektebi olarak diriliş akımını başlatacak ve diriliş akımıyla diriliş insanı, diriliş eri, diriliş nesli, diriliş önderleri diriliş toplumunu mütemediyen besleyeceklerdir (Karakoç 2001a).

Diriliş Toplumu

Karakoç'un diriliş ve medeniyet görüşünde toplumun yeri büyüktür. Karakoç'a (Karakoç 2003c:42) göre diriliş toplumu, diriliş fedaisi gibi öz kimliğini varoluş misyonuyla bütünleştiren, hakikatin huzurunda kendini yok sayan, kimliğin bulunmasını makbul görmeyen toplumdur. Hakiki hürriyeti ve varoluşu, hakikate kimliğini feda etmeden gören toplum, dirilişin toplumdur. Diriliş fedailerini, aydınlığa ilerleyen pervaneler gibidir. Pervane, aydınlanmak adına aydınlığa ilerler. Dirilişin toplumu dirilişin fedaisi gibi hakikat medeniyetinin pervanesidir. Ancak ışığa bakarak hayatını sürdürebilir.

Hayat, onun için aydınlığa ilerlemektir. Var olmak aydınlıkta var olmaktır. Bu varoluş da aydınlıkta kaybolmakla mümkündür.

Diriliş ve Medeniyetin Değişim Boyutu

Diriliş ve medeniyet, Karakoç'un düşüncesi ve toplum yaklaşımında değişimle anlam kazanır. Diriliş daha önce de ifade edildiği ve açıklandığı gibi değişimle gerçeklik kazanan bir eylem ve süreçtir. Medeniyet de aynı şekilde değişimden bağımsız ele alınamaz ve anlaşılabilir. Karakoç, diriliş medeniyet perspektifiyle ele aldığına göre diriliş medeniyeti ve medeniyet dirilişini de değişim gerçeğiyle birlikte ele almak durumundadır.

Karakoç'un diriliş ve medeniyetin değişim boyutuna yaklaşımında bireysel ve toplumsal yönlerin vurgulanması ve analiz edilmesi önemlidir. Sezai Karakoç'a (Karakoç 1975b:48-49) göre bireysel ve toplumsal değişim beraber gerçekleşir. Ancak mutlu değişim için başlıca koşul, bireysel egonun cemiyet uğrunda feda edilmesidir. Eski medeniyet büyüklüğüne ve yeniden yücelme noktasına ulaşmamız için devleşmiş cemiyet egosunu cemiyetin ruhu için feda etmemize ihtiyaç var. Her bir bireyin nefsinin cemiyet uğrunda yok etmesi, adeta alevlere bırakıp feda etmesi, mutlu değişim adına başlıca koşuldur. Birey ve toplum için değişim gerekli. İlk kendi içimizi değiştirerek dünyanın anlamını değiştirmenin, zindan haline gelen dışımızı ısıtma ve aydınlatmanın sırrına vakıf olmalıyız. İnsanlığın ümit ve korku içinde beklediği değişimin fedaileri olabilmemiz için önce kendimizi hakiki bir otokritiğe bırakmalıyız. Yaralarımızı kanatmaktan çekinmemeliyiz. Değişimi gerçekleştirme adına önce kendimiz değişmeliyiz.

Karakoç'ta (Karakoç 1997:15) diriliş ve medeniyet bağlamında değişimin uygun koşullarda gerçekleştirilebilmesi için içe ve dışa dönüklüğün, ruh ve maddenin, yani maddi ve manevi dünyanın, uyumlu olması önemlidir. Karakoç (Karakoç 1999e:90), İslam medeniyetinin 17. asrın ardından kötüleştirmesinin nedenini de ruh ve madde arasındaki uyumu kaybetmemizle ilişkilendirmektedir.

Sezai Karakoç'un değişim yaklaşımında önemli bir nokta da değişim aktörleridir. Karakoç'a göre değişim aktörlerinin birey, toplum, aydın, bilginler (ulema), diriliş nesli ve yeni insan olduğu söylenebilir. Karakoç söz konusu aktörlerin tümünün toplumsal değişimde kendi potansiyellerinde rollerinin ve yükümlülüklerinin bulunduğu görüşündedir. Fakat Karakoç'un düşüncesinde toplumsal değişimin esas rol ve görevi büyük adamlar olarak tabir edilebilecek ulema ve aydın kesimin payına düşmektedir. Yeni insanın ve

diriliş neslinin sahneye çıkıp toplumsal değişimi hayata geçirmesinde şüphesiz, nitelikli, dünyanın farkında olan ve onu idrak edebilen ulema ve aydın kesim en ön safta ve öncü konumda yer alırlar (Karakoç 1975b:48-49, 1999d:123, 1999e:41).

Karakoç'un diriliş ve medeniyet bağlamında değişim bakışında aydının özel bir yeri vardır. Karakoç (Karakoç 1999e:41), toplumun ayakta kalabilmesinin aydınlarla ilişkisine bağlı olduğu görüşündedir. Tüm hareketler, bir ekibin hareketin merkezinde bulunmasıyla gerçekleşir. Toplumların toplum olmasını sağlayan, idareci, fikir adamı, süsleyici bir ekiptir. Milletlerin millet olarak devam etmesini sağlayan, sivil toplumla alakasını koparmamış, onlarla alışverişi yeknesak olan bir aydınlar ekibidir. Vahiyle desteklenmesine rağmen Hz. Muhammed de ilahî sünnetin sonucu bir ekibe gerek hissetmiştir ve bu ekip de benzersiz sahabe ekibidir. Karakoç'a göre aydın kesimin liderliğinde tesis edilecek toplumsal değişimle diriliş ekibi, dirilişin nesli, dirilişin insanı mühim bir sorumluluk üstlenir. Dirilişçiler, köleleştirilenin sembolleri olan putları yıkan hürriyetçilerdir. Dirilişin insanı, insana tapmayı, ırka tapmayı, sınıfa tapmayı, mala tapmayı yıkan hür insandır. Koşulların elleri kolları bağlayan zincirleri ne kadar sıkı ve kıvılcıktır olursa olsun, ne kadar ağır durumlarla çevrelenmiş olunursa olunsun, diriliş kuşağı, hürriyeti solur. Hürriyet diriliş neslinin yaşam tarzıdır. Diriliş nesli zindanda da hürdür, sarayda da.

Sezai Karakoç'a (Karakoç 1995a:32-33) göre gelecek, İslam dirilişinin nesli öncülüğünde inşa edilecektir. Teknik orta malı olacaktır. Hıristiyanlık, yeni bir hamlenin değil, yani mazlumların yanında değil de zalimin baş tevilcisi olarak hep Avrupa'nın yanında yer alacağı için daima yaşamak ile yaşamamak arasında bocalayıp duracak, dolayısıyla yeni süreçte, yeni meydana geliş ve oluşta pay sahibi olamayacaktır. Kapitalizm ve Marksizm, öz ve yapıları gereği insanlığın, yeni bir insanlığın inşacıları değil, yıkıcıları olabilirler. Geleceğin mimarisi, mazlumların en mazlumları olan İslâm ülkelerinde İslam'ın dirilişine kendini adanmış diriliş neslinin kalbinde inşa olmaktadır.

Değişimde Diriliş İnsanı: Diriliş Erleri, Diriliş Nesli, Diriliş Toplumu ve Diriliş Medeniyeti

Karakoç'un (Karakoç 1999d:54) diriliş ve medeniyet görüşünde büyük değişimin gerçekleşme için keskin bir viraj alınması şarttır. Bu virajın alınması ise fikir adamları, sanatçılar, şairler, inanç kahramanları ve ahlâk önderlerinin harekete geçmesine bağlıdır. Söz konusu keskin virajı almak

kuşkusuz çok ciddi riskler barındırır. Doalyısıyla bu riski herkes göze alamaz. Bu riski ancak bu idealin gönüllüleri, diriliş erleri, diriliş erlerinden oluşan diriliş nesli göze alabilir. Büyük sorumlulukla, büyük ve sağlam şahsiyetle, güçlü kimlikle gelecek olan diriliş nesli, bu keskin virajı alarak değişimde hayati roller ifa edeceklerdir. Karakoç'a (Karakoç 1987) göre medeniyetimizin dirilişi için yeni bir dünyanın, yeni bir toplumsal hayatın tesis edilmesi ve yeni bir insanın, diriliş insanının, geleceğe dönük, geçmişi değerlendirip özümseyen, kendini radikal bir özdeğişime adayan, şartların gerçekçi baskısını hesaba katıp ona göre hareket eden, yeni bir fedakârlık ahlakına ve derin bir fizikötesi anlayışı sahip yeni bir medeniyet ülküsü insanının doğması günü gelip çatmıştır. Ruhun ölümünden ruhun dirilişine çıkacak, ölümden hayata geçecek diriliş insanının günü gelmiştir. Bu insan, Diriliş insanı, ondan meydana gelecek nesil Diriliş Nesli; bu neslin inşa ve tesis edeceği toplum Diriliş Toplumunu ve bu Toplumun insanlıkta mayalandıracağı yeni hakikat medeniyeti atılımı, Diriliş Medeniyeti olacaktır. Bu medeniyet, hakiki ve canlı metafiziği; gerçek Allah inancı ile, putlaştırmaların her türlüünü yıkıcı, suniliklere, yapmacıklıklara, gösteri ve gösterişlere meydan vermeyici, Allah - insan - tabiat ilintisini yeni baştan kurucu Hakikat Medeniyetinin son ve mükemmel açılımı olan İslâm Medeniyetinin özüne, ruhuna, kaynaklarına, bütün insanlığa, tabiat ve tabiatüstünü, fizik ve metafiziğini, insan ruhunun sınırlarını perspektifine alan derin bir yaklaşımla ve geniş bir perspektifle tekrar dönmek suretiyle gerçekleştirebilecektir. Söz konusu Diriliş Nesli, ölümden sonra dirilişin fırtınasında savrulmuş çilesini çekmekte olan bir toplumun, bin yıl ağırlığıyla Asya'yı sabit tutmuş, dünyanın azgınlığına göğsünü siper etmiş bir hakikat ümmetinin son umut meyvesidir. Halûk'un nesli dönemi kapanıyor. Şehit Âsım kuşağının dirilmesi, topraktan yeniden çıkıp yeşermesi olarak Diriliş Nesli Dönemi başlıyor. Bu kuşak, korku ve muştı kuşağıdır. Bu kuşak, neredeyse hakikati yeryüzünden silmeyi başaracak olan şeytani güç ve dehanın son insan ruhunda ortaya çıkardığı kıyamet gününe mahsus korkudan gelip en zayıf anında dahi yenilmeyen, hakikatin şanı tarihini alnına en derin çizgilerle yazan, insanlığın sarılacağı son kurtuluş ipi olan bir ülkünün, İslam ülküsünün tükenmez muştusuna çağırarak olan nesildir (Karakoç 1975a:26).

Karakoç'a (Karakoç 2003c:10-14) göre diriliş ve medeniyette köklü ve büyük toplumsal değişimin gerçekleşmesinde yeni insan tipi olarak kendini gösterecek diriliş neslinin doğması gerekir. Bugün dünyayı değiştirecek, yeniden kuracak, tecdid ile yenileyecek, ihya ve biset ile diriltecek çocuk bekleniyor. Bu çocuk, kendine verileni aşan, verilmeyeni alabilen bir çocuktur.

Bu kişi, sır olanı kucaklayan, tarihin Őifrelerini çözen bir gençtir. Derleyişleri dağıtan, dağılmışları derleyip toparlayan bir genç adamdır. Erenlerden bir işaret olan erdir. İşte bu er, Diriliş eridir. Bu diriliş eri, Doğu ve Batının özlemine çektiği doğru haberci, yollarda gözlenen, tozların gerisinde hayal edilen yolcu, yuvalara yeniden metafizik bir anlam kazandıran Hızırlık gayretin adamı, Allah eridir. Bu er, semboller şeklinde kafaların ve ruhların içine dikilerek insanları ve bütün bir insanlığı onursuzlaştıran putların kırıcsısı inanç yiğididir. Aşağlık kompleksi altında ezilen his ve hassasiyetleri sağlığına kavuştıran ve böylelikle sözünden çok ruhuyla meydana gelecek gerçek özgülüğün savaşcısı olacak kahramandır.

Müslümanların Değişimi İdrak Sorumluluğu

Karakoç'a göre medeniyet ekseninde değişimde Müslümanların sorumluluğu büyüktür. Karakoç (Karakoç 1975b) öncelikle Müslümanların çok köklü değişimlere razı olması ve bu değişimlere katlanması gerektiğini düşünür. Karakoç'a göre kural değişmez. İnançlar, düşünceler temellenmeden, yeni fikir ve görüşler ruhun en derin tabakalarına inip nüfuz etmeden, insan benliği bu düşünce ve idealler önünde köklü değişimlere muhatap olmadan, düşünce ve idealler ruha bağlanıp ruhun bir parçası olmadan, geçici bazı şartlarla, sığ heyecanlarla, uzun süre yaşama imkanı olmayan basit me raklarla ortaya çıkan görünüşleri bir oluş olarak görmek mümkün değildir. O halde yüzeysel şeylerle oyalanmamak lazımdır. Kendimizi kandırmadan harekete geçmek, öncelikle değişimin farkına varmak gerek. Çok derinden yara aldığımızı bilmemiz şarttır. İslâm'ın tekrar ufuklarımızda yükselmesine tanıklık etmek istiyorsak, kalıcı ve köklü değişikliklere razı olmamız ve katlanmamız gerektiğini idrak etmeliyiz.

İslam toplumlarının sorumlulukları çerçevesinde değişime muhatap olup uyanışa geçmelerinde en mühim hususlardan biri de Karakoç'a göre kendini eleştirmek ve gerçekçi olmaktır. Bu iki nokta gerçekten de Karakoç'a göre hayati derecede önemlidir. Çünkü Karakoç'un (Karakoç 1975b:12) fikrinde her toplum için tarihi diriliş, gerçeğe, hakikate çağrı ile başlamıştır. Diriliş; gerçekleri görmek ve açıklamayı, yıkanmış ve yıkandıktan sonra peşin hükümlerle doldurulmuş zihin ve ruhları aslına rücu etmeye davet etmeyi, bunun için gerekirse en şiddetli otokritikten, en yoğun eleştiriden, en açık, en derin kendini eleştirmekten, birbirini eleştirmekten kaçınmamayı ve bunun için de en küçük hediye olarak hayatı, gerçekliği, idealin önüne koymayı gerekli kılar.

Karakoç, Müslümanların diriliş ve diriliş yönünde değişim için Kur'an'a yönelmelerinin zorunluluğunu da vurgular. Karakoç'un diriliş, medeniyet ve değişim teorisinde Kur'an merkezi bir yer tutar. Karakoç'a göre İslam toplumunun yeniden varoluşu, Kur'an'a dönüşü manasına gelir. Yeniden doğuş, diriliş dediğimiz şey, hep Kur'an'a dönüşle başlayacak değişim veya oluşumların adıdır. İslam Medeniyeti, Kur'an Medeniyetidir ve Müslümanlara düşen Kur'an'a dönmek ve ona sarılmaktır. İnsan ve toplum için çöküş, Kur'an'dan uzaklaşmak, kurtuluş, yeniden doğuş, yeniden oluş, diriliş ise Kur'an'a yeniden yaklaşmak, onu aramak ve bulmaya çalışmak demektir (Karakoç 1975b:76-78). Toplumsal değişimlerin hızı, aritmetik değil geometrik bir artış gösterir. Bir toplumun iyi yönde istikamet tutturması durumunda, Allah'ın o toplumu daha iyiye götüreceğini, kötü yönde hareket etmesi durumunda ise Allah'ın kötüye götüreceğine dair bildirilen değişmez kanun, dün olduğu gibi bugün de geçerlidir. Bugün bu kanun gözle görülecek kadar açık bir biçimde yürürlükte. Canlanan yeni insan bedenine, bu kaynaşma, gelişme ve büyüme döneminde yeni bir ruh üflenecektir. Yüzümüzü Kur'an'a dönersek bu ruh ondan gelir (Karakoç 1999a:428). İnsanlığın her batış krizinde Kur'an'dan gelen bir esinti, İslam dünyasını uyarmış ve yeni bir diriliş nesli dünyaya gözlerini açmıştır (Karakoç 1975b).

Müslümanların değişimi idrak sorumluluğu kapsamında temel görevleri Karakoç'un perspektifinde Kur'an'a yönelişle birlikte topluma İslam ruhunun yeniden yerleştirilmesi için çalışmaktır. asli bir görevdir. Karakoç'a (Karakoç 1975b:41-43) göre Batı medeniyeti görüntü medeniyeti iken İslam medeniyeti ruh medeniyetidir. İslam medeniyeti, ruhun dirilişi medeniyeti olan Peygamberler medeniyetidir. İslam'ın Dirilişi hareketi, topluma, önce İslam ruhunun yeniden yerleştirilmesi ve sindirilmesi ile başlar. Ruhun dirilmesi dediğimiz yeniden İslam'ı yaşamaya başlama olmadan, ortaya çıkan bütün kıyıdanışlar, hareketlenmeler sönmeye veya silinmeye mahkumdur. Amentüyü yeniden yaşamaya başlamak, İslâm ahlâkıyla ahlaklanmak şarttır. İslâm toplumunun yeniden eski gücüne erişmesi için toplumun ulaşması gereken birinci aşama, İslam ruhunu kendi ruhuna sindirmesi aşamasıdır. Buna ruhun dirilişi aşaması denilebilir. Bundan sonra kültürün dirilişi, ekonomik diriliş, devletin dirilişi veya siyasi diriliş aşamaları gibi aşamalar gelecektir. Sosyoloji ilminin bugüne kadar ulaştığı kesinliğe yakın gerçekler, temele ruha ait oluşları koymayı gerektirir. Ondan sonra ilim, sanat ve düşünce dünyasıyla, yani kültür düzeniyle ilgili oluşları, değişimleri ve gelişmeleri koymak lazımdır. Daha sonra ise ekonomik düzenle ilgili gerçeklerin

sağlanması gelir. En sonda da devlet, rejim, siyaset oluşumları dönemine girilmesi söz konusudur. İslam alemi, henüz birinci aşamadır.

Karakoç'a (Karakoç 2003a:58-60) göre Müslümanlar diriliş için kelimenin tam anlamıyla Batı medeniyeti veya başka medeniyete değil İslam medeniyetine dönmeli ve sahip çıkmalıdır. Müslümanlar kendi büyük medeniyetlerini yeniden diriltmelidir. O halde biz büyük medeniyetimizi tekrar ihya etmeli, diriltmeliyiz. Bu, milletimize Allah tarafından verilmiş bir vazifedir. Bu vazife insanın, Allah'ın halifesi olması ilkesinden doğan bir görevdir. Bu görevi gerçekleştirebilmeleri için de müslümanların belirtilen hususları idrak etmeleri ve onların gereğini yapmaları gerek.

Tartışmalara Konu Medeniyet Bağlamında Diriliş

Medeniyetin gerek kavramsal olarak nereye veya kime ait olduğu gerekse anlamının ne olduğu ile ilgili tartışmalar olduğu bilinmektedir. Bu tartışmaları araştırma problemi çerçevesinde üç başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi medeniyet kavramının anavatanı, ikincisi manası, üçüncüsü ise medeniyetlerin çatışma eksenli ele alınmasıdır. Karakoç'un medeniyet perspektifiyle ortaya koyduğu ve savunduğu diriliş tezinin doğru anlaşılmasına katkıda bulunması için bu üç tartışma konusunu makalenin sınırları içinde kısaca müzakere etmek faydalı olabilir. Hiç şüphesiz bu başlıkların her biri ayrı bir makale konusudur fakat sadece Karakoç'un görüşünün daha net ortaya çıkması bağlamında öz olarak ele alınması uygundur.

Öncelikle medeniyet kavramının anavatanı üzerinde durmak gerekirse denilebilir ki sivilizasyon kelimesinin karşılığı olarak Tanzimat döneminden itibaren Batı'dan ödünç alınarak uygarlık anlamında kullanılmasına dayanılarak medeniyet sözcüğü, kavramı ve anlayışının Batı'ya ait olduğu görüşünü savunanlar vardır. Öte yandan bu görüşe karşı çıkarak medeniyetin Batı'dan ortaya çıkmadan ve modern anlamda kullanıma sokulmadan önce İslam toplumlarında, İslam bilim ve düşünce tarihinde, İslami literatür ve terminolojide şeklen ve muhteva olarak var olduğunu, kullanıldığını ileri sürenler de vardır. Bu iki yaklaşımı savunanlar arasında her ne olursa olsun modern zamanlarda Batı medeniyetinin geçerli olduğunu ve dolayısıyla ona tabi olmak gerektiğini savunanlar olduğu gibi medeniyet kavramı Batı'ya ait olsun veya olmasın medeniyet kavramının Müslümanlar tarafından da kullanılmasının doğru olduğunu ve İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin birbirinden farklı olduklarını, dolayısıyla Müslümanların İslam medeniyetinden vazgeçmelerinin mümkün olmadığını ileri sürenler söz konusudur.

Bu ikisinin dışında medeniyet kavramının kökeninde Müslümanlara ait olduğunu, Batı'da on sekizinci yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başladığını ve onun da istismar edilerek tek medeniyetin Batı medeniyeti olduğu teziyle Batı'nın kendi dışındaki bilhassa Doğu ve özellikle de İslam toplumlarını emperyalist duygu, düşünce ve politikalarla sömürgeleştirdiğini iddia edenler mevcuttur. Bu sonuncular, Batılıların Batı merkezci bir bakışla medeniyete yükledikleri anlamın kabul edilemez olduğu görüşündedirler (Huntington 1993:Bkz.; Bekir Karlığa 2004; Okumuş 2020, 2021, 2002, 2018).

İslam'ın temel kaynaklarına, Fârâbî (Fârâbî 1991:43-66, 1995a:112-22, 127-32, 1995b:73-74) ve İbn Haldun (İbn Haldun 1996:119-20, 160-63, 347 vd.) başta olmak üzere Müslüman alim, filozof ve düşünürlerin eserlerine ve de Müslümanların tarihte ortaya koydukları, üretip insanlığın faydasına sundukları icat, keşif ve eserlere bakıldığında, bu sonuncu görüşün haklılığı anlaşılabilir. Bu çerçevede İslam'da ve Müslümanlarda medeniyetinin medîne kelime kökeni ile şehir ve medeniyetlere dair çok önemli bilgilere yer verilmesi esas alınarak kelime, kavram ve içerik olarak Kur'an'a dayandığı söylenebilir. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Hicret'i müteakip Medine adını alan Yesrib'i yeniden düzenlemesi, şekillendirmesi, yapılandırması ve daha sonra gerek hilafet dönemlerinde gerekse hilafet-saltanat dönemlerinde medeniyetin anlam dünyasına karşılık gelecek eserler vermeleri Müslümanların başından beri bir medeniyet bakışı, tasavvuru ve duruşu ile hareket ettiklerini göstermektedir. Ayrıca Müslüman alim, filozof ve düşünürlerin kaleme aldığı klasik yazılı eserlerde, medine, medeniyye, müdün, temeddün, umran, hadariyye gibi terimlerle medeniyete karşılık gelen kavramsallaştırma ve yaklaşımların serdedilmesi, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, edebi, sanatsal, dini, hukuki, eğitimsel vd. konuların medeniyet bakışı temelinde ele alınması, medeniyetin Müslümanlarda var olduğu, bilindiği ve kullanımda olduğunu işaretler.

Batılıların medeniyeti on sekizinci asırdan itibaren kullanmaya başlamaları ve kendilerine mal etmeleri ve yakın zamanlara kadar tek medeniyetin de Batı medeniyeti olduğunu savunmaları, hatta buna dayanarak kendileri dışındaki toplumları medenileştirme iddiasıyla bencilce sömürdükleri gibi noktalardan hareketle medeniyetin Batı'da üretildiği ve piyasaya sürüldüğü, dolayısıyla kabul edilemez olduğu görüşü doğru gözükmemektedir. Batı'nın söz konusu medeniyet yaklaşımı ve algısı elbette doğru değildir ve Müslümanlar tarafından kabul edilemez. Fakat Batı'nın medeniyeti çok yakın

bir zamanda keşfetmesi ve onu tekelleştirme çabası, medeniyeti tamamen reddetmeyi de medeniyetin Batı'ya ait olduğu görüşünü de haklı çıkarmaz.

Medeniyetle ilgili önemli tartışmalardan biri de medeniyetin anlamı üzerine yoğunlaşmaktadır. Medeniyetin ne anlama geldiği, kültürden farklı mı yoksa onunla aynı anlamı mı geldiği gibi hususlar bu çerçevede tartışılan ve farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açan noktaları ihtiva etmektedir. Bu bağlamda özellikle medeniyetin kültürden farklı olduğunu savunanlar olduğu gibi ayrı olduğunu savunanların olduğu hatırlanabilir. Ayrıca medeniyete birinci tartışma konusuna da bağlı olarak çeşitli anlamlar yüklendiği dikkate alınrsa medeniyetin anlamıyla ilgili önemli çeşitlilik ve ayrılıkların olduğu söylenebilir.

Üçüncü tartışma konusu olarak medeniyetlerin çatışma eksenli olarak düşülmesine gelince; bu noktada da bazı hususlara işaret edilebilir. İbn Haldun'dan Huntington'a çatışma eksenli medeniyet tasavvurlarında medeniyetlerin çatışmalara konu olabileceği ileri sürülmekle birlikte doğrudan medeniyetlerin çatışmada ana unsur olduğu, insanlığın medeniyetler arası çatışmalara muhatap olduğu görüşünü modern ve batılı bir perspektifle ortaya koyan isim, Huntington olmuştur. Huntington (Huntington 1993) medeniyetler çatışması tezi ve stratejisi ile Batı medeniyetini merkeze koyarak medeniyetler arasında savaş olduğu veya çıkacağını ileri sürer. Fakat dinamikleri ve potansiyelleri dikkate alındığında özellikle Batı ile Doğu, bilhassa da İslam toplumları arasında medeniyet eksenli çatışma olacağını, yani çatışmanın Batı medeniyeti ile İslam medeniyeti arasında olacağını iddia eder. Buna karşı medeniyetler çatışması teziyle ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşler arasında bu tezin, gerek medeniyetlerin kendi içinde farklı dini, kültürel veya etnik oluşumlar arasındaki savaş ve çatışmaları gerekse iki karşıt medeniyetin içindeki bazı toplum veya ülkeler arasındaki barışçıl ilişkileri gerekçe göstererek yanlışlayanların olduğunu hatırlamak gerek. Gerçekten de medeniyetler çatışması bazı noktalardan oldukça problemli ve çelişkilerle dolu bir yaklaşımdır. Tarihte ve günümüzde özellikle Batı ile Doğu'yu medeniyeti odak noktasına yerleştirerek taksim etmek mümkün olsa da medeniyetlerin sürekli çatışma içinde olduğu ve olacağı şeklindeki bir bakış, farklı barış örnekleriyle yanlışlanabilir. Ortodokslar gibi farklı Hıristiyan grupların veya Yahudilerin tarihte ve bugün Müslümanlarla birlikte örnekleri bu bağlamda zikre değerlidir. Günümüzde çok ciddi çatışma durumları olmakla birlikte Batı'da da Hıristiyanlarla farklı kültür ve

etnisiteden müslümanların bir arada barış içinde yaşadıkları bilinmektedir (Okumuş 2002, 2018).

Bütün bu medeniyet tartışmalarına bakarak denilebilir ki Sezai Karakoç, medeniyet kavramının kökenini Batı'ya ait görmez. Farklı medeniyet tanımlama ve algılamalarını da dikkate alan bir medeniyet tasavvuru ortaya koyar. Bu çerçevede medeniyet kavramını benimsediği ve olumlu gördüğü anlaşılır.

Yukarıda verilen medeniyet tanımlaması ve izahından onun medeniyete çok geniş, esnek ve kuşatıcı bir anlam yüklediği sonucu çıkarılabilir. Ayrıca medeniyet ile kültürü ayrı kullanır ama ikisini birbirleriyle bağlantılı görür.

Karakoç medeniyet tasnifine giderek Doğu medeniyeti ve Batı medeniyetini sıklıkla vurguladığı yazılarında farklı medeniyetlerden de bahseder. Fakat medeniyetleri tek bir çizgi çerçevesinde tevhidi bir bakış açısıyla değerlendirmesi ve tek bir kaynağa bağlaması ama sonradan farklı versiyonlarını ortaya çıkararak varlıklarını sürdüren olgular olarak görmesi ilginç ve önemli bir yaklaşımdır. Karakoç mevcut durumda Batı medeniyeti ile Doğu medeniyetinin çatışan taraflar olduğunu söylese de eserlerin bir bütünlük içinde bakıldığında anlaşılabilir üzere çatışanların medeniyetler değil insanlar, toplumlar ve devletler olduğunu ileri sürdüğü anlaşılır. Ayrıca onun görüşlerinden medeniyetlerin veya medeniyet mensuplarının sürekli birbirleriyle savaş veya çatışma halinde olduklarını ileri sürdüğü gibi bir sonuç çıkarmak mümkün değildir. İslam medeniyetinin ve ona mensup Müslüman toplumların, Müslüman aydın, alim ve düşünürlerin, diriliş erleri, sitesi, nesli, kahramanları ve toplumunun diriliş tezi, eylemi ve hareketiyle sadece Müslümanları ve İslam medeniyetini değil bütün insanlığı ayağa kaldırarak, uyandırarak dünyanın tamamını aydınlatacağını vurguladığı cümlelerine bakılırsa, gerçekte medeniyetlere barış ekseninde baktığı söylenebilir.

Bu mülahazalar çerçevesinde bakıldığında denilebilir ki Karakoç, bu makalede anlaşılmaya çalışılan medeniyet perspektifiyle İslami temelde ortaya koyduğu diriliş tezinde, dirilişin anlam içeriğinin güçlü bir şekilde oluşturulmasında belirtildiği şekilde medeniyete çok özel ve önemli bir yer verir. Bu yaklaşımıyla İslam ümmetinin topyekün bir dirilişinin ve bu dirilişin bütün insanlığı aydınlatmasının mümkün olduğunu ortaya koymaya çalışır.

Sonuç

Bir diriliş ve medeniyet düşünürü Sezai Karakoç'un diriliş tezi ve gerçekliğine dair yaklaşımının medeniyet ekseninin anlaşılmaya çalışıldığı bu makalede, erişilen bulgular çerçevesinde denilebilir ki Karakoç, dirilişi son

tahlilde bir medeniyet tezi ve yürüyüşü olarak görür. Gerçekten de Karakoç, bir hayat tezi, görüşü ve tarzı olarak, bir teori ve eylem olarak dirilişi, medeniyet eksenine yerleştirerek anlamlandırmaya çalışır. Böyle bir anlamlandırma dikkate alınmaz veya görülmezse Karakoç'un genel olarak olaylara özel olarak ise dirilişe yaklaşımı doğru ve tam anlaşılmaz. Karakoç, dirilişe bu şekilde yaklaşmasını Kur'an'a dayandırır.

Son çözümlemede Karakoç, dirilişe medeniyet bakışı ve duruşu ile bakar. Medeniyet bakışı ve duruşu, büyük ve köklü bir bakış ile böyle bir bakışın doğal boyutu olarak sağlam duruşu ifade eder. Bu şekilde bir bakış ve duruş ile birey ve toplum, sağlam, tutarlı ve zengin bir dünya görüşüne sahip olur, böyle bir dünya görüşüyle hareket eder; hayata güçlü ve sağlam bakar, güçlü ve sağlam tutunur; hayatı güçlü ve sağlam bir şekilde kurar.

Bulgular kapsamında önemli bir nokta da odur ki Karakoç'ta medeniyet odaklı diriliş, bireyi, ruhu ve tarihi içerecek şekilde toplumsal bir okumaya ve sosyolojik bir anlamaya tabi tutulur. Karakoç dirilişi metafizik boyutta izah etmeye başlar ama orada kalmaz, dirilişin metafizik boyuttan, bireysel düzlemde toplumsal boyuta geçiş yaparak toplum ve medeniyet gerçekliğiyle anlam kazandığını ifade eder. Bu bakışta dirilişe kolektif bir yaklaşımla açıklama getirildiği söylenebilir.

Karakoç'un diriliş ve medeniyet yaklaşımında bu çalışma ile elde edilen önemli bir bulgu da diriliş ve medeniyetin Karakoç'un düşüncesinde toplumsal değişim çerçevesinde ele alındığı hususudur. Karakoç, dirilişi medeniyet dirilişi olarak görüp anlamlandırmaya çalışırken bu dirilişin değişimle nasıl kayıplar verdiğini ve dolayısıyla değişimle tekrar nasıl kayıpları telafi edeceğini, müslümanların bu noktada kendi kimliklerine, asıllarına dönerek dirilişi gerçekleştirmelerinin, diriliş medeniyeti ile medeniyet dirilişini ortaya koymalarının yollarını Kur'an ve Sünnete dayanarak açıklama girişiminde bulunur.

Bir medeniyet düşünürü olarak Sezai Karakoç, medeniyet perspektifiyle ele aldığı diriliş tezi ve uygulaması çerçevesinde müslümanlara düşen görevleri zikretmeyi bir vecibe addeder. Bu bağlamda müslümanların mevcut durumlarındaki zafiyet ve eksikliklerle, kendilerinin zayıflamasına yol açan değişim süreçleriyle yüzleşmeleri gerektiğini ifade eder. Bu yüzleşme, onları dirilişe yönelme, diriliş yönünde bir değişim stratejisi geliştirme, özlere dönmek için gayret etme, toplum ve medeniyet olarak diriliş yolunda diriliş erlerini, diriliş neslini, diriliş kahramanlarını yetiştirme ve bunlarla

dirilişi gerçekleştirme istikametinde güçlü bir şekilde motive ederek harekete geçirecektir.

Kaynakça

- Analay, Kadir. (2009). "Sezai Karakoç ve Diriliş Düşüncesi". *Yüksek Lisans Tezi*, Dicle Üniversitesi.
- Baş, Münire Kevser. (2005). "Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar". *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi.
- Baş, Münire Kevser. (2008). *Diriliş Taşları: Sezai Karakoç'un Düşünce Ve Sanatında Temel Kavramlar*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Baş, Münire Kevser. (2015a). "Bütünlüklü Bir Dünya Görüşü Olarak Diriliş Düşüncesi". *Program adı: Diriliş Dünya Görüşü ve Sezai Karakoç Sempozyumu*, Kasım 20.
- Baş, Münire Kevser. (2015b). "Diriliş Düşüncesinde Metafizik Kavramı". ss. 348-62 içinde *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç*, editör A. Dursun. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Bekir Karlığa. (2004). *İslam Düşüncesi'nin Batı Düşüncesi'ne Etkileri*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Bekir Karlığa. (2019). *Medeniyet Bilinci*. İstanbul: Lale Organizasyon.
- Bergen, Lütfi. (2015). "Sezai Karakoç'un Medeniyet Tezi". ss. 69-81 içinde, editör A. Dursun. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Bilge, Muhittin. (1996). "Sezai Karakoç'un Diriliş Düşüncesinde Medeniyet Anlayışı". *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi.
- Çelebioğlu, Ayşe. (2020). "Sezai Karakoç'ta Diriliş Düşüncesi ve Din". *Yüksek Lisans Tezi*, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Çiçek, Dursun. (2015). "Yitik Cennet: Risalet Penceresinden Bir Medeniyet Tasavvuru (Yeni Bir Füsüs Denemesi)". ss. 144-51 içinde, editör A. Dursun. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Durmaz, İbrahim. (2022). "Sezai Karakoç'un Siyasi Düşüncesi". *Doktora Tezi*, Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Enser, Ramazan. (2018). "Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Geleneğin Tezahür Odakları Olarak İnsan, Zaman ve Mekân". *Doktora Tezi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Fârâbî. (1991). *Kitâbu'l-Mille*. 2. bs. editör M. Mehdî. Beyrut: Dârü'l-Meşrik.
- Fârâbî. (1995a). *Arâu Ehli'l-Medîneti'l-Fâdıla*. editör A. B. Melham. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl.
- Fârâbî. (1995b). *es-Siyâsetü'l-Medeniyye*. editör A. B. Melham. Beyrut: Dâr ve Mektebetü'l-Hilâl.
- Gökalp, Ziya. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Gökalp, Ziya. (1992). *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Huntington, Samuel. (1993). "The Clash of Civilizations". *Foreign Affairs* 72(3).
- İbn Haldun. (1996). *Mukaddimetu İbni Haldun*. editör D. el-Cüveydî. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.

- Karadeniz, Felemez. (2022). "Sezai Karakoç'un Medeniyet Görüşü Üzerine Bir Değerlendirme". *IJSS* 6(25):171-86.
- Karakoç, Sezai. (1975a). *Günlük Yazılar III Sür*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1975b). *Sür*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1978). *Gündönümü*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1987). *İnsanlığın Dirilişi*. 5. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1995a). *Çağ ve İlham II*. 5. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1995b). *Düşünceler I*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1997). *Günlük Yazılar I Farklar*. 5. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1998). *Çağ ve İlham III Yazgı Geçışı*. 3. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999a). *Günlük Yazılar II Sütun*. 5. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999b). *İslâm'ın Dirilişi*. 8. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999c). *Tarihin Yol Ağzında*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999d). *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı I*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (1999e). *Yapı Taşları ve Kaderimizin Çağrısı II*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (2001a). *Diriliş Neslinin Âmentüsü*. 8. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (2001b). *Yitik Cennet*. 7. baskı. İstanbul.
- Karakoç, Sezai. (2003a). *Çıkış Yolu I Ülkemizin Geleceği*. 2. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (2003b). *Çıkış Yolu II Medeniyetimizin Dirilişi*. 2. baskı. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karakoç, Sezai. (2003c). *Diriliş Muştusu*. 4. bs. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karataş, Turan. (1994). "Karakoç (Hayat-Sanat-Tenbih)". *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi.
- Karataş, Turan. (2005). "Sezai Karakoç: Bir Medeniyet Tasarımcısı". ss. 979-88 içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık*. C. 6, editör T. Bora ve M. Gültekinçil. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, Ahmet. (2016). "Sezai Karakoç'un Fikrî Yazılarında Doğu ve Batı Medeniyeti Tasavvuru". *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* (5):51-63.
- Koçak, Mesut. (2016). "Mehmed Âkif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Sezai Karakoç'un Eserlerinde Coğrafya, Tarih, Medeniyet Düşüncesi". *Doktora Tezi*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Okumuş, Ejder. (2002). "Küreselleşme ve Medeniyetlerarası Diyalog". *Marife Dergisi* 2(2):115-32.
- Okumuş, Ejder. (2015). "Sezai Karakoç'un Toplumsal Değişim Yaklaşımı - Bir Başlangıç Denemesi". ss. 82-143 içinde *Medeniyetin Burçları Sezai Karakoç*, editör A. Dursun. Kayseri: Medeniyetin Burçları Derneği.
- Okumuş, Ejder. (2018). "Umran İlmi, Çatışma Çözümü ve Barış". *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi* 3(1):1-30.
- Okumuş, Ejder. (2020). *Fârâbî'de Toplum*. Ankara: Eskiye Yayınları.
- Okumuş, Ejder. (2021). "İslam Medeniyetinin Ana Çizgileri". (4):66-80.
- Öztemiz, Betül Sezer. (2019). "Sezai Karakoç'un Din ve Toplum Anlayışı". *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.

- Servi, Hasan Ali. (2021). "Sezai Karakoç'un Diriliş Fikri ve Medeniyet Anlayışı". *Yüksek Lisans Tezi*, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Şahin, Serdar. (2021). "Türkiye'de İslamcılık Düşüncesinin Postkolonyal Teori Çerçevesinde İncelenmesi: Nurettin Topçu ve Sezai Karakoç'un Dergi Yazıları Örneği". *Doktora Tezi*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi.
- Türkyılmaz, Sevil. (2021). "Sezai Karakoç Düşüncesinde İnancın Bireysel ve Toplumsal Yansımaları". *Yüksek Lisans Tezi*, Gümüşhane Üniversitesi.
- Yavuz, Deniz. (2017). "Sezai Karakoç'un Varoluşçu Düşüncesinde İnsan Sorunu". *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi.